

Finansiell kompetanse

for investering, vekst,
hjelp og samarbeid

#FLIGHT

Financial Literacy for Investment, Growth,
Help and Teamwork

Innhold

Om prosjektet.....	2
Partnere	2
Innledning	4
Undersøkelse av østeuropeiske kvinners situasjon på arbeidsmarkedet i Tyskland	5
Innvandringsprosesser i Litauen	7
Situasjonen for østeuropeiske innvandrere i Danmark	9
Migrasjonsprosesser i Polen.....	13
Situasjonen for innvandrere i Norge	14
En kritisk gjennomgang av eksisterende materiell om digital finansiell kompetanse for voksne kvinner i Tyskland.....	17
Situasjonen med finansiell kompetanse i Litauen.....	19
Finansielle initiativer i Polen	20
Den økonomiske situasjonen i Danmark	22
Den økonomiske situasjonen i Norge	23
Bankene og deres tjenester.....	25
Grunnleggende skatte- og trygdeprinsipper, transnasjonale aspekter, støtteprogrammer for skattedeklarasjoner.....	30
Skatter i Danmark	30
Skatter i Norge	30
Skatter i Tyskland.....	30
Skatter i Litauen.....	32
Skatter i Polen	32
Forståelse av selvstendig næringsvirksomhet.....	34
Lån og boliglån. Hvordan komme seg ut av gjelden? Privat insolvens. Hvor kan jeg få støtte?	37
Forbrukergjeld og privat insolvens i Polen	40
Investeringsparing: Ulike valutaer, digitale valutaer, finansielle instrumenter; <i>ETF-er</i> , grønne investeringer, aksjer vs. eiendom. Hvorfor investerer jeg ikke? Verktøy og apper	41
Pensjonsordninger.....	44
Forsørge sin alderdom som selvstendig næringsdrivende	45
Hva betyr inflasjon?	47
Hvordan takle inflasjon?	48
Generell databeskyttelsesforordning.....	49
Ordbok med vilkår	50

Om prosjektet

Prosjektet #FLIGHT, *Financial Literacy for Investment, Growth, Help and Teamwork*, mener at det er viktig å utvikle digitale økonomikunnskaper hos østeuropeiske utflyttede kvinner for å sikre bedre sosioøkonomisk inkludering i vertssamfunnet, effektiv selvstendig næringsvirksomhet, økonomisk uavhengighet og bærekraftige spare- og investeringsmønstre i den digitale tidsalderen.

Digital økonomikompetanse blir en stadig viktigere del av voksenopplæringen i den digitale tidsalderen, særlig i en verden som er rammet av covid-19, der kvinner er blant de mest sårbare gruppene på grunn av she-cession, en kjønnsbasert tilbaketrekning fra arbeidsmarkeder over hele verden.

Hvis du er kvinne, gjør she-cession det enda viktigere for deg å håndtere inntekt, sparing, forsikring, investeringer og andre økonomiske aktiviteter på en smart og trygg måte. Kvinner med digitale og økonomiske ferdigheter er dyktigere, mer motstandsdyktige og selvsikre, og lykkes derfor bedre med å sikre en trygg og bærekraftig økonomisk fremtid for seg selv, sine barn og sin familie, noe som reduserer fattigdomsrisikoen. Ved hjelp av #FLIGHT vil de kunne oppnå en høyere grad av finansiell forståelse, slik at de kan bruke fintech-produkter og-tjenester på en effektiv måte, unngå feilsalg, svindel som phishing, hacking eller romansesvindel, uautorisert bruk av data, diskriminerende behandling og andre kostbare feil.

Hovedinspirasjonen til #FLIGHT kom fra østeuropeiske kvinners økonomiske atferd og sparevaner. Disse avhenger i stor grad av den økonomiske modenheten i landet de utvandrede kommer fra, deres økonomiske ferdigheter, akkumulert formue og de sosioøkonomiske tiltakene vertslandet har innført. Av disse grunnene er det store strukturelle forskjeller mellom EU-landene, der borgere fra østeuropeiske medlemsland og borgere utenfor EU har svært ulik struktur på sine finansielle eiendeler. Dette skyldes de smertefulle historiske erfaringene fra de postsovjetiske samfunnene. De digitale finansmarkedsinstrumentene er fortsatt en kilde til bekymring og frykt for mange, og de velger investeringer som er lettere å forstå, for eksempel eiendom eller bankinnskudd med lav rente.

Det første målet med prosjektet er å forbedre den generelle kompetansen til kvinnelige østeuropeiske utflyttere, spesielt de som har bosatt seg i geografisk avsidesliggende områder i Norge og på landsbygda i resten av partnerlandene. Det vil bli utviklet tre opplæringsplaner (intellektuelle resultater) om forbedring av DFL for deltakernes personlige behov og/eller selvstendig næringsvirksomhet (IO1); om investeringer, spesielt miljøvennlige/bærekraftige/grønne investeringer, og om å øke den personlige risikotoleransen (IO2); om digital identitetssikkerhet og svindel, med et innovativt verktøy for simulering av romansvindel, basert på menneskelige psykologiske mønstre (IO3).

Alle de ovennevnte læreplanene vil bli testet ut i en hjelpeklubb (IO4), et uformelt nettverk for gjensidig støtte til kvinnelige expats, inkludert, men ikke begrenset til, psykologisk støtte, deling og omsorg, og teamarbeid i forbindelse med sparing, investering, selvstendig næringsvirksomhet, effektive profesjonelle nettverk og andre økonomiske aktiviteter.

Disse vil representere det andre målet, som er fokusert på å gi kvinnelige østeuropeiske utvandrere bedre muligheter for dypere sosioøkonomisk inkludering i vertssamfunnene, ettersom all opplæring og pilotering vil foregå på lokale offisielle språk, og deltakerne forventes å ha minst tysk/dansk/polsk/litauisk/norsk på nivå A2. I tillegg til de supplerende verktøyene som Partnership har utviklet innenfor prosjektets rammer, en *@Online Personal Risk Tolerance Test* og *@Romance fraud simulation Tool*, gjør kombinasjonen av digital økonomisk opplæring og øvelse i det lokale offisielle språket #FLIGHT-leveransene unike og innovative.

Partnere

NGO VERSLI MAMA

Den litauiske ikke-statlige organisasjonen *VERSLI MAMA* fokuserer på å styrke kvinners stilling gjennom både klassisk og nettbasert markedskommunikasjon, PR, voksenopplæring og prosjektledelse, særlig innen kvinnelig entreprenørskap og helsefremmende fysisk aktivitet (*HEPA*). *Organisasjonen* driver også internettportalen *VERSLI MAMA*, som fungerer som en daglig plattform for spredning av ideer og praksis for å styrke kvinners stilling i Litauen.

We Are Entrepreneurs

We Are Entrepreneurs tilbyr opplæringsprogrammer for voksne innen entreprenørskap, digitalisering og økonomikunnskap, som hjelper utsatte grupper i samfunnet (kvinner, innvandrere, NEET-er osv.) som ønsker å tilegne seg etterspurte ferdigheter gratis og i et ikke-formelt miljø som kan tilpasses deres situasjon. Disse ferdighetene kan øke deres ansettbarhet ved å skaffe dem en europeisk sertifisering, hjelpe dem med privat- og bedriftsøkonomien og gi dem tilgang til internasjonale støttegrupper.

WSEI UNIVERSITET

WSEI University (WSEI) er en ikke-statlig høyere utdanningsinstitusjon som ble opprettet i 2001. *WSEI* tilbyr fullverdige universitetsutdanninger innen en rekke akademiske disipliner. Med sine 6500 studenter (hvorav ca. 80 % er utenlandsstudenter) er *WSEI* et nasjonalt anerkjent universitet som har forpliktet seg til å inngå partnerskap med organisasjoner og institusjoner i EU for å støtte utdanning, opplæring og forskning. Den internasjonale studentgruppen representerer 25 forskjellige land og kulturer: Ukraina, Kasakhstan, Afghanistan, Aserbajdsjan, Spania, Portugal, Tyrkia,

Nigeria, Georgia, Guinea-Bissau, Usbekistan, Norge, Nepal, Hviterussland, Bangladesh, Malaysia, Belize samt representanter fra Polen. *WSEI* er det eneste universitetet (blant private og offentlige) som tilbyr komplette studieprogrammer på engelsk, og det eneste i Lubelskie-regionen som har fire studieprogrammer som er åpne for internasjonale studenter. Det høye nivået på utdanningen opprettholdes av nesten 400 nøyte utvalgte lærere med akademiske grader og nødvendig akademisk erfaring. Alle programmene som tilbys av *WSEI* er akkreditert av departementet for vitenskap og høyere utdanning og kvalifiserer for relevante tilskudd.

WELTGEWANDT

Tyske *Weltgewandt* ("åpen for verden"), Institute for Intercultural Civic Education, tilbyr opplæring i sosiale, politiske og økonomiske spørsmål for alle. Instituttet fokuserer på å gjøre den aktuelle utviklingen i politikk og samfunn forståelig, fremme en bevissthet om hva demokrati er og hvilke verdier som er nødvendige for å holde det i gang, og oppmuntre innbyggerne til å delta aktivt i samfunnslivet. *Weltgewandt e.V.* styrker også dialogen mellom mennesker fra ulike kulturer, sosiale kontekster, generasjoner og livsstiler. Instituttet arrangerer seminarer, teaterworkshops, språkkafeer og opplæring som kombinerer komplekse samfunnsproblemer med kreative tilnærminger, gir informasjon og stimulerer til diskusjoner om aktuelle spørsmål av offentlig interesse, f.eks. kvinneperspektiver, økonomi, digitalisering, klimaendringer, historieoppfatning/minnekultur og sosial inkludering. Instituttet produserer også undervisningsmaterieell for instruktører og lærere med informasjon og didaktisk inspirasjon til positive og fruktbare læringsopplevelser. Organisasjonen arbeider i boligområdet Marzahn i Øst-Berlin, der det bor mennesker fra ulike kulturer, og der strukturell arbeidsledighet og sosial ekskludering er utbredt.

PRIOS KOMPETANSE

Prios Kompetanse ble etablert av flere samarbeidende kompetansemiljøer i Midt-Norge rundt yrkesopplæring og konsulentvirksomhet, men har de siste årene utvidet virksomheten til programvareutvikling og europeisk prosjektledelse. *Prios* som forskningssenter har som mål å implementere ideen om livslang læring, støtte og gjennomføre utviklingsprosjekter. Senteret er åpent for alle som ønsker å utvikle talentene sine, oppdatere kunnskapen sin, forbedre virksomheten sin, trenger nye eller bedre digitale verktøy eller har ideer som trenger støtte for å bli realisert. De viktigste sektorene og aktivitetene *Prios* opererer i:

- Utdanningsaktiviteter med fokus på voksne elever og arbeidsmarkedstjenester innen grunnleggende ferdigheter, yrkesrettet opplæring, entreprenørskapsopplæring og skreddersydd opplæring for bedrifter,
- Utvikling av nye digitale løsninger basert på ønsker og behov i ulike prosjekter *Prios* deltar i, inkludert, men ikke begrenset til, "*Prios*" eget Follow-Up®-konsept,
- Konsulentvirksomhet som hovedsakelig støtter *Prios'* forretningskunder innen interne innovasjons- og HR-prosesser, økonomisk rådgivning og ledelsesforbedringer.

**Undersøkelse av
østeuropeiske kvinners
situasjon på arbeidsmarkedet i
det europeiske økonomiske
samarbeidsområdet i forhold
til partnerlandene.**

Undersøkelse av østeuropeiske kvinners situasjon på arbeidsmarkedet i Tyskland

Utarbeidet av Ewa Dabrowska

Gruppen av migranter med østeuropeisk opprinnelse i Tyskland er heterogen. Vi kan identifisere en stor gruppe mennesker med tysk etnisk opprinnelse som ofte har med seg sine ikke-tyske familier- "*Spätaussiedler*", mennesker som migrerer fra EU-land som ble medlemmer av EU i 2004, 2007 eller 2008- Polen, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Litauen, Latvia, Estland, Slovenia, Bulgaria, Romania og Kroatia- og innvandrere fra land utenfor EU (post-sovjetiske land som Russland, Ukraina, Hviterussland og Moldova, samt Serbia, Bosnia-Hercegovina, Albania, Montenegro, Nord-Makedonia og Kosovo) som ikke er *Spätaussiedler*. Av disse gruppene finnes det mest data om migranter fra EU-landene, inkludert deres situasjon på arbeidsmarkedet.

Spätaussiedler

En stor gruppe såkalte "*Spätaussiedler*"- tilflyttere av tysk etnisitet som hadde migrert til Øst-Europa og Sentral-Asia på 1700- og 1900-tallet og assimilert seg der, og deres familier- migrerte til Tyskland i løpet av 1950-2020-tallet- 4,5 millioner mennesker. I 2020 ble 2,5 millioner mennesker identifisert som *Spätaussiedler* i den nasjonale folketellingen. Av disse kom 1,46 millioner fra land i det tidligere Sovjetunionen, hovedsakelig fra Russland (584 000 personer) og Kasakhstan (673 000 personer). Andre tilflyttere kom fra Polen, Tsjekkia, Romania og land i det tidligere Jugoslavia. 547 000 *Spätaussiedler* var over 65 år og mottok pensjon i 2020. I 2013 var 27,5 % av *Spätaussiedler*-pensjonistene i risiko for fattigdom, det vil si at de hadde mindre enn 60 % av gjennomsnittsinntekten. I befolkningen uten migrasjonshistorie var denne andelen 12,5 %. I 2008 var andelen *Spätaussiedler* over 50 år som eide fast eiendom 33,5 %, mens den var 66,1 % i befolkningen uten innvandrerbakgrunn. Dette viser at innvandrere har en høyere fattigdomsrisiko enn ikke-invandrere, noe som taler for økonomisk opplæring av personer som fortsatt kan sørge for alderdommen.

Migranter fra EUs medlemsstater

I 2021 var polske statsborgere den største gruppen av EU-migranter i Tyskland, med 870 997 personer med polsk pass (tyske statsborgere av polsk avstamning er ikke medregnet her), etterfulgt av 844 535 rumenere, 434 609 kroater, 410 886 bulgarere og 212 737 ungarere, 63 281 tsjekkere, 62 236 slovakere, 58 457 litauere, 40 748 latviere, 28 175 slovenere og 7 215 estere. Rumenere er den gruppen som vokser mest blant EU-migrantene, med 150 000-195 000 ankomster per år siden 2014 (men 60 000-105 000 personer returnerer til Romania hvert år). Migrasjonen av polakker har avtatt siden 2015 (147 000 personer ankom, 70 740 personer returnerte), og i 2021 ankom 75 401 polakker Tyskland (61 472 personer returnerte til Polen). Bulgarere er også en voksende gruppe, med 60 000-72 000 ankomster per år siden 2014 (20 000-43 000 personer returnerer), i likhet med kroater (20 000-50 000 personer per år siden 2014, 9 000-20 000 personer returnerer) og ungarere (20 000-50 000 personer per år siden 2014, 18 000-28 000 personer returnerer). Personer mellom 25 og 35 år er den største gruppen migranter blant disse nasjonale gruppene, med unntak av Litauen, der litauere mellom 16 og 25 år er den største gruppen. Kvinneandelen blant migranter fra øst og sørøst svinger mellom 33,9 % (Polen) og 45,8 % (Estland). Kvinner utgjør altså mindre enn halvparten av migrantene fra de øst-sentrale og sørøstlige EU-landene. Ut fra denne statistikken kan vi anta at øst-vest-migrasjonen innad i EU i stor grad er arbeidsmigrasjon.

Innvandrere fra andre EU-land utgjorde syv prosent av alle sosialforsikrede arbeidstakere i Tyskland i 2021. De utgjør 51 % av alle ikke-tyske arbeidstakere. Nitti prosent av disse arbeidstakerne kommer fra land som ble medlem av EU i 2004, 2007 eller 2008 (Polen, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Litauen, Latvia, Estland, Slovenia, Bulgaria, Romania og Kroatia). Blant dem var 39 % kvinner (34,8 % av kvinnene blant rumenske ansatte og 40,8 % av kvinnene blant kroatiske ansatte) i 2020.

Innvandrere fra postsovjetiske land og Vest-Balkan

I 2021 var 395 308 personer fra Vest-Balkan sysselsatt i Tyskland, 102 292 personer fra Bosnia-Hercegovina, 93 556 personer fra Serbia og 93 080 personer fra Kosovo. Når det gjelder post-sovjetiske land, var 94 428 russere og 55 660 ukrainere sysselsatt. Den nylige bølgen av krigsrelatert migrasjon fra Ukraina er ikke inkludert i denne statistikken. Kvinneandelen blant migrantene fra Vest-Balkan var 36,8 %. Til sammenligning var 59,2 % av russerne og 62,5 % av ukrainerne kvinner.

Migrantkvinners situasjon på det tyske arbeidsmarkedet

Før vi går nærmere inn på innvandrerkvinnens situasjon på det tyske arbeidsmarkedet, og spesielt kvinner fra Øst-Europa, er det viktig å skissere kvinners situasjon på det tyske arbeidsmarkedet generelt. Det er fortsatt stor ulikhet mellom menn og kvinner i Tyskland. Lønnsforskjellen mellom kvinner og menn i Tyskland er på 18,3 % og er den fjerde største i EU (etter Latvia, Estland og Østerrike). Årsaken er at kvinner i stor grad jobber deltid og i lavtlønnssektoren, og den tyske lavtlønnssektoren er den største i Europa etter den såkalte *Hartz IV-reformen* i 2003-2004. I Tyskland jobber 48 prosent av kvinnene og bare ni prosent av mennene deltid. På grunn av denne forskjellen er kvinner utsatt for en større risiko for fattigdom, inkludert aldersfattigdom. Blant disse kvinnene finnes det også innvandrerkvinner. Ifølge en studie utført av

Institute for the Study of the Labour Market and Profession (IAB) jobber 33 % av innvanderne som kom til Tyskland for mindre enn 10 år siden i lavtlønnssektoren (sammenlignet med 11 % av ansatte uten migrasjonsbakgrunn), 16 % har en tidsbegrenset kontrakt (sju prosent av tyske ansatte), mens ni prosent er innleid arbeidskraft (to prosent av tyske ansatte).

Situasjonen for østeuropeiske kvinner på det tyske arbeidsmarkedet

Tradisjonelle yrker for kvinner med østeuropeisk opprinnelse er sykepleie, spesielt hjemmepleie, renhold og landbruk. Ifølge Institute of Nursing Studies jobber mellom 150 000 og 300 000 østeuropeiske kvinner i hjemmesykepleien i Tyskland, hovedsakelig polske kvinner, men også noen tsjekkiske og ungarske kvinner. Mange av dem jobber i Tyskland i noen uker eller måneder og tilbringer resten av året i hjemlandet, sammen med familien og ofte i en annen jobb, for eksempel som lærer. Generelt jobber kvinner fra Øst-Europa i Tyskland ofte under sine formelle kvalifikasjoner.

I tillegg til disse tradisjonelle yrkene er det en økende "intellektuell" migrasjon til Tyskland - leger, forskere, IT-eksperter, ingeniører, ledere osv. (Loew, 2017). Mange av dem kom til Tyskland for å studere og ble værende der etterpå. Kvinner med migrasjonsbakgrunn har oftere universitetsdiplom (14,4 %) enn menn med migrasjonsbakgrunn (12 %) og både kvinner og menn uten migrasjonsbakgrunn (henholdsvis 12,3 % og 12,7 %). Samtidig er andelen personer uten yrkesutdanning høyest blant kvinner med migrasjonsbakgrunn (40 %). 35,2 % av mennene med migrasjonsbakgrunn har ingen yrkesutdanning, 8,5 % av de tyske kvinnene og 11,2 % av de tyske mennene (Farrokhzad, 2017).

Blant innvandrerkvinnene, og blant dem kvinner fra Øst-Europa, finner vi både de best og de dårligst utdannede arbeidstakerne i Tyskland. Økonomiopplæringsprosjekter, som #FLIGHT, bør rette seg mot disse gruppene hver for seg - personer med lave kvalifikasjoner og lav økonomisk kompetanse og personer med høye kvalifikasjoner og potensielt mangelfull økonomisk kompetanse.

Generelt sett er innvandrere, særlig flyktninger, oftere arbeidsledige enn tyskere. I 2013 var 21 % av flyktningene arbeidsledige, 10 % av tyskerne og seks prosent av tyskerne. Den månedlige inntekten til flyktninger var i 2013 i gjennomsnitt 1 140 euro. Andre migranter hadde 280 euro mer til rådighet, mens tyskere uten migrasjonshistorie hadde 530 euro mer enn flyktningene. Nesten 30 % av innvanderne jobbet i 2013 under sine kvalifikasjoner. Disse tendensene gjelder sannsynligvis også for migranter fra Øst-Europa, både menn og kvinner.

Referanser:

Bartig, Susanne (2022), Alter(n) und Migration in Deutschland. DeZIM Research Note #9. Deutsches Zentrum für Migration und Integrationsforschung.

Bundeszentrale für Politische Bildung, Ausländische Pflegekräfte in Privathaushalten. 18.08.2015, <https://www.bpb.de/themen/migration-integration/kurzdosiers/211011/auslaendische-pflegekraefte-in-deutschen-privathaushalten/>.

Deutscher Gewerkschaftsbund, Frauen am Arbeitsmarkt, 08.03.2022, <https://www.dgb.de/themen/++co++45a10688-9ba6-11ec-977a-001a4a160123>.

Farrokhzad, Schahrzad (2017), Potenziale erkennen, Hürden abbauen - Situation von Frauen mit Migrationshintergrund in Bildung und Beschäftigung. Netzverket "Integration durch Qualifizierung".

Graf, Johannes (2021), Freizügigkeitsmonitoring: Migration von EU-Staatsangehörigen nach Deutschland. Jahresbericht 2021. Bericht zu Migration und Integration - Reihe 2. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

Graf, Johannes (2021), Monitoring zur Bildungs- und Erwerbsmigration: Erteilung von Aufenthaltstiteln und Drittstaatsangehörige. Berichtsreihen zu Migration und Integration - Reihe 1. Bundesamt für Migration und Flüchtlinge.

Gundert, Stefanie; Kosyakova, Yuliya; Fendel, Tanja (2020), Qualität der Arbeitsplätze als wichtiger Gradmesser einer gelungenen Integration. Institut für Arbeitsmarkt- und Berufsforschung.

Kroh, Martin; Salikutluk, Zerrin (2017), Die Arbeitsmarktintegration Geflüchteter in der Vergangenheit. Bundeszentrale für Politische Bildung.

Loew, Peter Oliver (2017), Unsichtbar? Polinnen und Polen in Deutschland - die zweitgrößte Zuwanderergruppe. Bundeszentrale für Politische Bildung.

Innvandringsprosesser i Litauen

Utarbeidet av Vilma Dainiene

Innvandringen i Litauen opplevde et vendepunkt og tok nye former for mer enn 20 år siden. Innvandringen til Litauen fra Russland, Hviterussland, Ukraina og andre postsovjetiske land ble internasjonal etter at Litauen ble selvstendig.

Hviterussere, russere og ukrainere er de største innvandringsgruppene i Litauen. Selv om Litauen frem til 1990 (i forbindelse med migrasjon i de postsovjetiske landene) var blitt et destinasjonsland for innvandrere fra de østlige republikkene i Sovjetunionen, kan man ut fra internasjonale migrasjonstrender si at Litauen ikke ble et destinasjonsland etter gjenopprettelsen av uavhengigheten, utvidelsen av EU og Schengen-området, og at innvandringen (sammenlignet med landene i Det europeiske økonomiske samarbeidsområdet) forble liten.

Når man analyserer strukturen i den litauiske innvandringen, er det nødvendig å ta hensyn til de største innvandringsgruppene: hviterussere, russere og ukrainere. Innvandringen fra Hviterussland, Russland, Ukraina og andre postsovjetiske land fant sted før og etter Sovjetunionens sammenbrudd. Med tanke på innvandringens historiske kontekst, kan innvandringen av hviterussere, ukrainere og russere analyseres i sammenheng med både internasjonal og inter-republikansk migrasjon eller i sammenheng med nasjonale minoritetsspørsmål (på grunn av de sosiale, økonomiske og andre båndene til den litauiske staten og det litauiske samfunnet som forble etter Sovjetunionens sammenbrudd).

Ifølge data fra migrasjonsavdelingen er familiegjenforening det dominerende grunnlaget for innvandring, både når det gjelder den samlede innvandringsstrømmen og for hviterussere, russere og ukrainere, etterfulgt av innvandring for arbeid, studier og lovlig virksomhet.

Mer enn 20 000 tredjelandsborgere, de fleste fra Ukraina, Hviterussland og Russland, kommer hvert år til Litauen for å jobbe. 12 476 midlertidige oppholdstillatelser ble utstedt i 2018, etterfulgt av 24 949 i 2019, 26 610 i 2020 og 51 800 i 2021. I 2021 ble det hovedsakelig utstedt midlertidige oppholdstillatelser til Hviterussland- 20,6 tusen og Ukraina- 19,6 tusen. De vanligste grunnene for utstedelse av midlertidig oppholdstillatelse er arbeid, familiegjenforening eller studier.

Ved inngangen til 2022 hadde 100,2 tusen utlendinger midlertidig oppholdstillatelse eller nasjonalt visum. Som tidligere år ble det i 2022 utstedt flest midlertidige oppholdstillatelser til hviterussere, ukrainere og utlendinger fra Russland.

Innvandrere som ønsker å finne eller bytte jobb, har problemer med å finne denne informasjonen på andre språk enn litauisk. Sytti prosent av bedriftene som ansetter innvandrere, er også avhengige av referanser for å finne nye medarbeidere. Bare to prosent av bedriftene finner ansatte gjennom arbeidsformidlingen.

De største hindringene for hviterussere, russere og ukrainere i integreringsprosessen er manglende språkkunnskaper, vanskeligheter med å få jobb og problemer med papirarbeidet knyttet til innvandreres juridiske status.

Yrker for innvandrere: betongarbeidere, murere, veibyggere, rørleggere, elektrikere, skreddere, langtransportsjåførere, skogsplantere osv. For tiden er innvandrere hovedsakelig ansatt i selskaper innen transport- og bygg- og anleggssektoren. Resultatene viser at noen grupper av utlendinger er mer selvstendige i jobbsøkingen enn andre. De som ikke snakker litauisk eller russisk, har for eksempel ikke mulighet til å søke jobb på egen hånd og er avhengige av råd og tjenester fra arbeidsformidlingens spesialister og integreringsprogrammer. Andre utlendinger, for eksempel fra Hviterussland, Russland og Ukraina, er mer avhengige av alternative kanaler for å finne jobb: venner, bekjente og medlemmer av lokalsamfunnet. Men selv da er det mangel på informasjon om jobbmuligheter på andre språk enn litauisk.

Når det gjelder innvandringen av kvinner fra østeuropeiske land til Litauen siden landet ble medlem av EU, ser vi at det siden 2004 har vært flest kvinner fra følgende østeuropeiske land som har innvandret til Litauen: Hviterussland, Ukraina og Russland. I tabellen fra Eurostat kan vi se fordelingen av kvinnelige innvandrere. Her ser vi en jevn økning i antall kvinnelige innvandrere fra Hviterussland og en økning i antall kvinnelige innvandrere fra Ukraina. Samtidig varierer antallet fra Russland.

- 1.1 En stor andel av innvandrerkvinnene er konsentrert i noen få bransjer, som hotell- og restaurantbransjen (kafeer, restauranter), familie- og husholdningstjenester osv. De jobber gjerne deltid, med kortvarige tidsbegrensede kontrakter, lave lønninger og dårlige arbeidsforhold. Kulturelle barrierer i familien og lokalsamfunnet kan også hindre dem i å finne arbeid.
- 1.2 Ifølge Arbeidsformidlingen 2021 har geografien for arbeidssøkere fra tredjeland blitt større siden 2017, men flertallet av arbeidssøkerne kommer fra Russland, Hviterussland og Ukraina, og en større andel av arbeidssøkerne er nå kvinner, mens det i 2014 var flest menn som søkte seg til Litauen, og det ble ikke oppmuntret til kvinnemigrasjon.

Referanser

Apžvalga "Imigrantų integracija į darbo rinką- kaip sekasi Lietuvai?"

Europos ekonomikos ir socialinių reikalų komiteto NUOMONĖ dėl Moterų migrančių integracijos į darbo rinką

2015 m. Šiaulių universiteto Lyčių studijų mokslo centro mokslininkų atliktas tyrimas

Pažeidžiamos moterų grupės padėtis užimtumo srityje

osp.stat.gov.lt/lt/statistiniu-rodikliu-analize

<https://123.emn.lt/#imigracija>

Imigracija lietuvoje: darbo rinkos poreikiai ir perspektyvos. Egidijus Nedzinskas, 2008

Darbo migrantų Lietuvoje gyvenimo ir darbo sąlygų rodiklių sąvadas Vita Petrušauskaitė, Karolis Žibas, Aleksandra Batuchina

<https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1726887/2021-metais-isduota-rekordiskai-daug-leidimu-gyventi-lietuvoje-dazniausiai-baltarusijos-pilieciams>

Situasjonen for østeuropeiske innvandrere i Danmark

Utarbeidet av Tatiana Gavrilova

Det meste av forskningen som er gjort om østeuropeiske innvandrere i Danmark, fokuserer ikke spesielt på kvinner, men trekker heller konklusjoner om nasjonaliteter og tendenser på arbeidsmarkedet generelt.

En av de nyeste analysene av østeuropeisk sysselsetting i Danmark, utført av Thorsen (2018), viser at østeuropeere har nesten like stor sjanse til å få jobb som innvandrere fra Vest-Europa: Fra 2010 til 2017 har antallet sysselsatte østeuropeere i Danmark økt med 166 % (fra 37 000 til 59 000 personer).

Thorsen konkluderer også med at flertallet av disse østeuropeerne har en tendens til å bosette seg, også som familie eller par, når de får jobb- bare 40 % reiser ut igjen, sammenlignet med 59 % fra andre land. Årsakene til dette er sannsynligvis høy jobbsikkerhet og jobbtillfredshet, som er høyere enn i hjemlandet. Den høye mobiliteten på det danske arbeidsmarkedet balanseres også i stor grad av arbeidsledighetstrygd og aktive tiltak, som ellers i Nord-Europa, noe som er med på å skape trygghet. Åttien prosent av tiden østeuropeere oppholder seg i Danmark, jobber de, noe som er det samme som for andre innvandrergupper.

Antallet østeuropeere som er ansatt i manuelle jobber som ikke krever spesielle ferdigheter eller kunnskaper, er imidlertid tre ganger høyere enn for andre innvandrere. De fleste av dem foretrekker stabile ansettelsesforhold og sosial trygghet- å gå på trygd- framfor å søke nye muligheter og prøve seg fram- slik innvandrere fra EØS-området gjør.

Tallene som Andersen og Harbo (2020) har analysert, tegner et typisk bilde av østeuropeere i Danmark på landsbygda: Flertallet av innvandrerne fra Romania, Polen, Ukraina og Litauen bosetter seg i landbruket eller produksjonen (78 %). Mer enn halvparten av dem er 20-39 år gamle, mange av dem er 30-40 år gamle, og en familie eller et par bor i en liten by med mindre enn 10 000 innbyggere eller på landsbygda i små leide hus eller leiligheter (68-90 %). Sysselsettingstallene er like høye for polakker og ukrainere, høyest for litauere og lavest for rumenerne. Noen av jordbruksområdene har nytt godt av en fordoblet befolkningsvekst på grunn av innvandrere som kommer som følge av EU/EØS-direktiver for å arbeide/studere eller i forbindelse med næringsutvikling- spesielt fra Ukraina.

Mens ukrainere stort sett jobber i landbruket, er 76 % av polakkene involvert i produksjonen, mens 50 % av rumenerne og litauerne er det. En tredjedel av polakkene jobber i serviceyrker, og færrest ukrainere i disse bransjene. Dette gjenspeiler forskjellene i utdanningsnivå, språkkunnskaper og sannsynligvis ambisjonsnivå. Andelen av disse som driver egen virksomhet, er mye lavere enn den gjennomsnittlige andelen selvstendig næringsdrivende i Danmark (Andersen og Harbo, 2020).

Den nylige beslutningen om å innvilge oppholdstillatelse til 30 000 ukrainske flyktninger (8. juni 2022) som finner seg et nytt hjem over hele Danmark, vil utvilsomt øke antallet. I dag er majoriteten av disse menneskene kvinner og barn. I august 2022 hadde 4 200 ukrainske flyktninger fått sitt første arbeid, de fleste i servicesektoren.

Historisk sett var to tredjedeler av østeuropeerne som søkte arbeid i Danmark, fra Romania og Polen. Ifølge forskningen til Felbo-Kolding og Leschk (2021), som er en dynamisk, 7 år lang sammenligning av polske og rumenske profiler med tilsvarende danske profiler, er det noen tendenser som er typiske for denne gruppen. For eksempel er det svært få av disse innvandrerne som blir inspirert til å gå videre med en yrkesfaglig, videregående eller akademisk bachelor- eller mastergrad, ettersom dette krever at man består den danske *Studieprøven* ("*Studieprøven*", tilsvarende Europarådets testnivå C1). Tjuesju prosent av disse innvandrerne har ikke tatt noen danskurs i løpet av de siste sju årene.

Årsaken er sannsynligvis at danskurs er gratis ved familiejenforening, men ikke for andre kategorier innvandrere. København har fortsatt den høyeste andelen- 50 % av innvandrerne som ikke kan dansk i det hele tatt. Det er også slik at 40 % snakker polsk eller sitt eget morsmål på jobben- i byggebransjen, industrien, landbruket, transportbransjen osv. Danmark har fortsatt de laveste tallene når det gjelder språkopplæring i regi av arbeidsgivere, den laveste andelen arbeidstakere som får jobbrelatert opplæring, og mange arbeidsplasser har svært lite eller ingen sikkerhetsopplæring. Bygningsentreprenører tilbyr for eksempel sjelden opplæring og sikkerhetsutstyr, ettersom de jobber på svart arbeid.

Selv når de tilbys, er kvaliteten på danskursene tvilsom- bare en tredjedel av elevene er fornøyde med danskursene sine (KVINFO research, 2021). Danske språkkurs er ganske dyre i forhold til prisen og viser seg ofte å være en uoverkommelig luksus for østeuropeere, som har en mye lavere inntekt enn dansker som jobber i de samme bransjene. Ifølge en tidligere dynamisk undersøkelse fra 2008-2015 av Felbo-Kolding (2019) er forskjellen mellom den årlige bruttoinntekten til østeuropeiske innvandrere og danskene den samme, rundt 110 000-120 000 DKK.

Derfor betyr "... sysselsettingsstatus ikke full integrering" (Felbo-Kolding, 2019, 10). Det betyr heller ikke like muligheter: Flertallet av disse innvandrerne har fortsatt problemer med å finne arbeid som på en eller annen måte tilsvarer tilsvarende jobber de har hatt i hjemlandet, både på grunn av danskunnskaper og fordi utdanningen de har tatt i hjemlandet, er av svært liten verdi (ibid., 11). Det er typisk for østeuropeiske utdanninger at gradene senkes, til tross for at de fleste østeuropeiske land har sluttet seg til den ECTS-baserte Bologna-prosessen for mange år siden. En fullført doktorgradsutdanning på åtte år kan for eksempel bare godkjennes som en dansk bachelorgrad på fire år, ettersom en

doktorgradsoppgave ikke gir 60ETS-poeng, slik som i Storbritannia. Denne situasjonen handler ikke bare om det nominelle avviket mellom den faktiske jobben og søkerens akademiske grad. Det handler om misforholdet mellom faktiske kvalifikasjoner, ferdigheter og kompetanse og den faktiske jobben som er tilgjengelig. Kvalifikasjonene deres blir ikke anerkjent, og mange østeuropeiske innvandrere ender derfor opp med å ta en hvilken som helst jobb- ofte jobber som er etterspurt på grunn av lav lønn, men også manuelle, sporadiske deltidsjobber for å få en fot innenfor på arbeidsmarkedet. Denne mistilpasningen er typisk for innvandrere generelt, men det er særlig sentral- og østeuropeiske innvandrere som lider under denne mistilpasningen, sammenlignet med innvandrere fra andre land (Felbo-Kolding 2016).

Så selv om like mange østeuropeere er sysselsatt (Thorsen, 2018), er det tvilsomt om det er like muligheter for sysselsetting. Historier fra virkeligheten bekrefter dette. For eksempel kan en polsk frilansinstruktør med jobbsikkerhet bli tilbudt 170 danske kroner i timen, mens en dansk kollega får minst 500 danske kroner i timen. En kvinnelig ingeniør fra Kasakhstan ender opp med å sette flasker i esker på en ølfabrikk, en ingeniør fra St. Petersburg får SOSU-jobb på et aldershjem, en lege blir pedagogisk assistent i en barnehage- og mange andre historier peker på mønsteret.

De siste årene har det vært størst etterspørsel etter arbeidskraft i byggebransjen og landbruket, og de fleste innvandrerne fra Øst-Europa var menn fra Polen, Litauen og Romania. Sosial dumping ble et problem: 20 % av innvandrerne i Danmark hadde "grå" eller ulovlige jobber, og 34 % jobbet for private kunder, rengjorde og reparerte ting uten kontrakt og uten å betale skatt. De polske bygningsarbeiderne i København ser ut til å være dårligere stilt enn sine danske kolleger, og tjener i gjennomsnitt bare 65 % av det generelle gjennomsnittet i bransjen. De østeuropeiske kvinnene var enda mindre heldige - bare 38 % fikk jobb, de fleste innen service og helsevesen. Dette er lavere enn gjennomsnittet for kvinner med ikke-vestlig bakgrunn (Politiken, 28.11.2020).

Til tross for høye tall i OECD-rapportene, der Danmark har den høyeste indeksen for ulikhet mellom kjønnene (0,013, noe som plasserer landet på førsteplass av 170 land i 2021), er problemet at kvinner i Danmark generelt tjener mindre enn menn. Østeuropeiske kvinner tjener enda mindre, og dette gjelder jobber som krever kunnskap og ferdigheter. Østeuropeiske kvinner får langt færre jobber som matcher deres kvalifikasjoner og ferdigheter. De er fortsatt overrepresentert i serviceyrker, som renhold, som krever lav kompetanse, er dårlig betalt, krever hardt, rutinemessig arbeid, har fleksible arbeidstider som gir mindre fritid og ferie, og som sjelden støttes av frynsegoder. Mange migranter som tar disse jobbene, nyter ikke engang godt av visse sosiale goder (atypisk sysselsetting). Migranter kan bli snytt for lønn (30 %), og overtidstimer blir ofte ikke betalt (27 %). Fjorten prosent av de ansatte jobber uten skriftlig kontrakt. Trettisju prosent av innvandrerne i København har rapportert at de ikke kan ta ut betalt sykefravær, og bare halvparten vet at de har rett til det. Mange spørreundersøkelser har avdekket at innvandrere ikke kan rapportere om misbruk av arbeidsplassen til fagforeninger eller kreve sine rettigheter, av frykt for å bli firedet. Det er den høyeste andelen innvandrere (20 %) som har opplevd trusler fra arbeidsgivere- opptil 62 % av innvandrerne har opplevd slike situasjoner. I mange tilfeller er årsaken at migrantene er ansatt av et vikarbyrå. Ingen av de nordiske landene har lovbestemmelser som forplikter vikarbyråene til å behandle sine ansatte likt med de ansatte i innleiebedriften når det gjelder lønns- og arbeidsvilkår.

I følge *Danmarks Statistik* (2019) har østeuropeiske kvinner 30 % dårligere sysselsettingsmuligheter enn menn fra de samme landene- bare 70 % av kvinnene kommer i arbeid, i motsetning til i andre land (2019, 47). Situasjonen for kvinner fra Polen, de baltiske landene og Ungarn er bedre enn for kvinner fra Romania, Ukraina, Russland og Bulgaria. Graden av bedriftsetablering er også lavere for østeuropeere enn for andre innvandrere (2019, 50). Det er hovedsakelig østeuropeiske kvinner som står uten jobb i mer enn 10 år (2019, 57). Årsaken er mangelen på sosiale og profesjonelle nettverk. I Danmark, som er et relativt lite land, er det svært vanskelig å få jobb uten en nettverksreferanse. Selv om innvandrere lykkes i å få jobb, er det ofte i servicesektoren, med få kontakter med etniske dansker. Det paradoksale er at mange østeuropeiske kvinner i serviceyrker er overutdannet og ofte bedre utdannet enn sine danske kolleger og ledere. Mange kvinner er nødt til å skifte etternavn og skjule kvalifikasjoner og utdanning i CV-en for å få jobb. Det er også færre østeuropeere som får heltidsjobber som kan sikre arbeidsledighetstrygd. Flertallet blir derfor økonomisk avhengige av sine mannlige partnere og utsettes for mishandling i dette forholdet.

Ifølge *KVINFO*-rapporten har 27 % av innvandrerkvinnene, inkludert østeuropeere, problemer med å få jobb på grunn av manglende dansk kunnskaper. Derfor havner de i lavt hierarkiske og dårlig betalte jobber, som for eksempel renhold.

Dansk Flyktningehjelp understreker at de fleste ikke engang kan forestille seg at innvandrerkvinner har større ambisjoner og bedre jobber (2020).

KVINFO peker også på det høye utdanningsnivået blant østeuropeiske kvinner: En tredjedel av de velutdannede kvinnene mener de er overkvalifiserte for den jobben de kan få- hvis de får noen (s. 41). Annen forskning (Jakobsen, 2013) og OECD-rapporter (2018, s. 150-153) viser også at velutdannede kvinners ferdigheter og kompetanse svært ofte ikke blir brukt i den jobben de faktisk har. *KVINFO* (53) begrunner dette med at "utenlandske kvalifikasjoner ikke ser ut til å bli verdsatt særlig høyt av danske arbeidsgivere" (Nielsen, 2007, s. 24). Dette fører til ulikhet: 26 % av innvandrerkvinnene er overkvalifisert for jobben sin, sammenlignet med 5 % av danske kvinner som befinner seg i en lignende situasjon.

Problemet med å få godkjent utenlandsk utdanning og kvalifikasjoner fører til problemer med å finne en matchende jobb og med å finne en jobb i det hele tatt. Selv arbeidserfaring fra hjemlandet eller utlandet anses ikke som et argument for

godkjenning (Nielsen, 2007). Kandidater med gode danskunnskaper har større sjanse for å bli ansatt, selv om bedriftsspråket er engelsk. Antallet overkvalifiserte kvinner er høyest innen renhold, hotell og restaurant, transport og barnehager, mens situasjonen er litt bedre innen helsevesen og undervisning. Mange overkvalifiserte kvinner havner i små bedrifter med 10 eller færre ansatte. En dansk arbeidsgiver (2020) har beskrevet kvinnelige østeuropeiske profiler som jobber i hans eiendomsmeglerfirma, som "De er meget dygtige- også billige" ("De er meget dygtige- også billige"). Det er bare de kvinnene som jobber for store internasjonale selskaper som har den beste matchingen, og de er få. Tre fjerdedeler av kvinnene med humanitær, økonomisk eller pedagogisk utdanning er overkvalifisert for jobben sin, og det samme gjelder halvparten av kvinnene med teknisk eller naturvitenskapelig utdanning. Sjansene for å finne en jobb gjennom stillingsannonser er lavere for overkvalifiserte kvinner (28 % mot 50 %), og en tredjedel av dem finner en match kun gjennom et personlig nettverk. "Nettverksbygging er en av de viktigste faktorene når det gjelder sysselsetting av kvinnelige innvandrere og flyktninger. Mangel på sosiale og profesjonelle nettverk er et stort problem både for kvinner som søker jobb, og for kvinner som er i jobb og ønsker å gjøre karriere" (Mealor, 2020: 85).

Referanser

- Andersen, A.K., Harbo, L.G.(2020) Østeuropæere modvirker befolkningstilbagegang i land-kommunerne. Publisert 30.09.2020.
- Andersen, S.K., Pedersen K. (2010) Sosial dumping. FAOS forskningsnotat 110. København: FAOS.
- Arendt, J. N. (2018). Sammenhængen mellem beskæftigelse og uddannelse for ikke-vestlige flygtninge og familiesammenførte. ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, Arbejds-papir nr. 54.
<https://www.rockwoolfonden.dk/app/uploads/2018/06/Arbejds-papir-54-Sammenhængen-mellem-beskæftigelse-og-uddannelse.pdf>
- Andersen, S.K., & Felbo-Kolding, J. (2013) Danske virksomheders brug af østeuropæisk arbejdskraft. København: Museum Tusulanum.
- Arnholtz, J. & Hansen, N.W. (2011) Nye arbejdsmigranter på det danske arbejdsmarked. I: Larsen, T.P. (red.) Insidere og outsiders- Den danske models rækkevidde. København: Jurist- og Økonomforbundets Forlag, 109-132.
- Bjørsted, E., Olsen, F. (2022) Beskæftigelsen for ikke-vestlige indvandrere slår ny rekord. Besøkt 15.08.2022
<https://www.ae.dk/analyse/2022-01-beskaeftigelsen-for-ikke-vestlige-indvandrere-slaar-ny-rekord>
- Bonke, J & Schultz-Nielsen, M. L. (2013). Integration blandt ikke-vestlige indvandrere - Arbejde, familie, netværk og forbrug. Rockwool Fondens Forskningsenhed og Syddansk Universitetsforlag. <https://www.rockwoolfonden.dk/app/uploads/2015/12/Integration-blandt-ikke-vestlige-indvandrere.pdf>
- Bredgaard T. & Thomsen, T. L. (2018). Integrering av flyktninger på det danske arbejdsmarkedet. Nordic Journal of Working Life Studies, 8(S4), 7-26. <https://doi.org/10.18291/njwls.v8iS4.11116>
- Danmarks Statistik (2020). Uddannelsesstatistikens manual. Hentet 12. juli 2020 fra <http://www.dst.dk/ext/uddannelse/Uddannelsesmanual>
- Direktør i Kvinfor: Vi ved, hvad der skal til for at få flere ikke vestlige indvandrerkvinder i job. Det er bare med å komme i gang, Debatindlæg: Politiken, 28.nov.2020, Acc.15.08.2022
<https://politiken.dk/debat/debatindlaeg/art8010598/Vi-ved-hvad-der-skal-til-for-at-f%C3%A5-flere-ikkevestlige-indvandrerkvinder-i-job.-Det-er-bare-med-at-komme-i-gang>
- Felbo-Kolding, J. (2019) Central- og østeuropæiske arbejdsmigranternes integration på det danske arbejdsmarked. ISBN 978-87-93320-30-7
- Felbo-Kolding, J., Leschke, J. & Spreckelsen, T. (2018) En arbejdsdeling? Arbejdsmarkedssegmentering etter opprinnelsesregion: tilfellet med migranter fra EU i Storbritannia, Tyskland og Danmark. Journal of Ethnic and Migration Studies, online pre-print.
- Felbo-Kolding, J. (2016). "De blivende arbejdsmigranter- Polakker og rumænere på det danske arbejdsmarked". FAOS Forskningsnotat nr. 149, Sociologisk Institut, Københavns Universitet.
- Hansen, N, Arnholtz, J., Andersen, S.K. (2008) Østeuropæiske arbejdere i bygge- og anlægsbranchen - Rekrutteringsstrategier og konsekvenser for løn-, ansættelsesog aftaleforhold. FAOS Rapport. København
- Indvandrere i Danmark (2021) Danmarks Statistik, ISBN pdf: 978-87-501-2390-3
- Johnston, R., Khattab N. & Manley, D. (2015) Øst versus vest? Overkvalifisering og inntjening blant Storbritannias europeiske migranter. Journal of Ethnic and Migration Studies 41(2): 196-218.
[KVINFOR https://kvinfor.dk/integration-og-beskaeftigelse/?lang=en](https://kvinfor.dk/integration-og-beskaeftigelse/?lang=en)
- Arbeidsinnvandrere fra Sentral- og Øst-Europa i Norden: Migrasjonsmønstre, arbeidsforhold og rekrutteringspraksis (2013) Red. Jon Horgen Friberg og Line Eldring (red.) TemaNord 2013:ISBN 978-92-893-2624-7
- Malchow-Møller, N., Munch J.R., Skaksen J.(2009) Det danske arbejdsmarked og EU-udvidelsen mod øst, København: Gyldendal
- Mealor, C. (2020) Barrierer for kvinder med indvandrere og flygtningebaggrund på den danske arbejdsmarked. KVINFOR <https://kvinfor.dk/wp-content/uploads/2021/12/Barrierer-for-kvinder-med-indvandrere-og-flygtningebaggrund-paa-det->

[danske-arbejdsmarked.pdf](#)

Medborgerskabsundersøgelsen 2020, Udlændinge- og Integrationsministeriet (2020)

Nielsen, C.P. (2011). Innvandreres overuddannelse: dokumentasjon fra Danmark. Tidsskrift for befolkningsøkonomi 24(2): 499-520

Pigleiese, M. (2021) Denmark's Forcing of Refugee Women to Work for Welfare is Soaked in Misjudgment and Discrimination Lastet ned 15.08.2022 <https://www.euromedmonitor.org/en/article/4627/Denmark%27s-Forcing-of-Refugee-Women-to-Work-for-Welfare-is-Soaked-in-Misjudgment-and-Discrimination>

Prowse, P., Fells, R., Arrowsmith, J., Parker, J. og Lopes, A. (2017) "Low pay and the living wage: an international perspective". Employee Relations 39(6): 778-784 <https://doi.org/10.1108/ER-08-2017-0185>

Schultz-Nielsen, M.L. og J.R. Skaksen. (2017) Indvandreres uddannelse. Arbejdspapir nr.48, ROCKWOOL Fondens Forskningsenhed, København https://www.rockwoolfonden.dk/app/uploads/2017/06/Arbejdsnotat-48_VERS2_5korr.pdf

Skills on the Move: Migrants in the Survey of Adult Skills (2018) OECD, Accessed 16.08.2022 <https://www.oecd.org/migration/skills-on-the-move-9789264307353-en.htm>

Thorsen, T. (2018) Østeuropæiske innvandrere er i beskæftigelse i næsten lige så høj grad som vesteuropæere, Publisert 24.04.2018.

<https://www.dst.dk/da/Statistik/nyheder-analyser-publ/Analyser/visanalyse?cid=30609>

UNDP Human Development Reports: Danmark, besøkt 15.08.2022 <https://hdr.undp.org/data-center/specific-country-data#/countries/DNK>

Migrasjonsprosesser i Polen

Utarbeidet av Andrzej Cwynar

Hver tiende polakk lever i emigrasjon- den høyeste andelen i EU. I absolutte tall betyr dette drøyt 4 millioner mennesker (polske kvinners andel av den totale polske utvandringen er litt over 50 %). De viktigste migrasjonsdestinasjonene i EØS-området er Tyskland, Storbritannia, Nederland, Irland og Norge. Det som er viktig, er at disse tallene hovedsakelig er effekten av de siste 15 årene, dvs. endringene som har funnet sted etter at Polen ble medlem av EU. Covid-19-pandemien og krigen i Ukraina har bare forsterket disse trendene, som er synlige i meningsmålingene.

Kvinnelig emigrasjon- inkludert polske kvinners økonomiske emigrasjon til EØS-området- har sine særegenheter som bør tas i betraktning når man vurderer dette fenomenet. På den ene siden blir det sett på som et tegn på kvinners økende uavhengighet og en bekreftelse på at frigjøringen går fremover, noe som absolutt er et positivt fenomen. På den andre siden viser forskning at mange kvinner opplever migrasjon som vanskelig, smertefullt og til og med dramatisk. Selv om litteraturen i økende grad peker på at det finnes en viss andel polske innvandrerkvinner som raskt tilpasser seg og oppnår stabilitet i livet og til og med yrkesmessig suksess, overskygges polske kvinners økonomiske migrasjon fortsatt av omfanget av de negative erfaringene som er forbundet med den- fra sosial diskriminering til vold og kvinnehandel.

Undersøkelser viser at et fortsatt stort antall polske kvinner blir plassert i jobber som ligger langt under deres utdanning og kvalifikasjoner. Dette kommer i tillegg til de fortsatt hyppige tilfellene av svindel på jobbformidlingsmarkedet, som lover helt andre arbeidsforhold enn de kvinnene finner på stedet. Det anslås at det bare i Tyskland er en halv million polske kvinner som jobber som eldrepleiere. Arbeidet deres krever at de underkaster seg behovene til den de tar seg av, og at de er tilgjengelige nesten døgnet rundt. Noen av dem forteller direkte om moderne slaveri.

Noen studier viser at den økonomiske migrasjonen av polske kvinner til EØS-området er negativ, og begrunner dette med dårlige arbeidsforhold, særlig hvis arbeidet er svart (noe som fortsatt er tilfelle), og belastningen på den kvinnelige omsorgspersonens fysiske og psykiske helse. Samtidig fører den store utvandringen fra Polen til tap av omsorgspotensial i hjemmet, noe som fører til et lignende fenomen i Polen- Polen blir et viktig innvandringsland for for eksempel ukrainske kvinner, som fyller nisjen med arbeid i husholdningene og befinner seg i en lignende situasjon som polske innvandrere i EØS-området.

Referanser

K. Duda (2021), Polskie opiekunki osób starszych w Niemczech- migrantki ekonomiczne (Polske eldreomsorgsgivere i Tyskland- økonomiske migranter), *Równość*, 3, 41-44

K. Kowalska, A. Pelliccia (2012), Wykwalifikowane imigrantki z Polski na włoskim rynku pracy: Case study w prowincji Rzymu (Faglærte polske innvandrerkvinner på det italienske arbeidsmarkedet: A case study in the province of Rome), *Studia Migracyjne - Przegląd Polonijny*, 145, 73-110.

K. Matuszczyk (2019), Zatrudnienie migrantekie migrantek z Polski w sektorze opieki domowej w wybranych państwach członkowskich Unii Europejskiej (Sysselsetting av innvandrerkvinner fra Polen i hjemmesykepleiesektoren i utvalgte EU-medlemsland), *Studia BAS*, 4(60), 123-142.

M. Pozorska (2009), Niemiecki rynek pracy obszarem aktywności zawodowej emigrantek z Polski (Det tyske arbeidsmarkedet- et område for yrkesaktivitet for kvinnelige emigranter fra Polen), *Problemy Profesjologii*, 2, 123-132.

Situasjonen for innvandrere i Norge

Utarbeidet av Lovisa Ulfarsdottir

Tre av fire arbeidsinnvandrere fra EØS-området som bor i Norge, kommer fra et av de nyeste EU-landene i Øst-Europa. Den klart største andelen kommer fra Polen, mens Litauen og Romania følger etter. I underkant av 300 000 av Norges innvandrere har opprinnelse i Øst-Europa, enten som første- eller andregenerasjonsinnvandrere.

Ifølge SSB bor det 120 000 førstegenerasjons innvandrerkvinner fra Øst-Europa i Norge i 2022, med i underkant av 77 000 aktive kvinner på arbeidsmarkedet. Se tabellen nedenfor for å se fordelingen av jobber kategorisert etter sektor/yrke:

Tabell 1. Fordelingen av kvinners jobber kategorisert etter sektor/yrke:

Kvinner i alderen 15-74 år				
0b Uspesifisert / yrker som ikke kan identifiseres	3,687			
0-9 Alle yrker	76,782			
1. Ledere	2,274			
2. Akademiske yrker	14,647			
3. Universitets- og militæryrker	5,918			
4. Kontorjobber	5,597			
5. Salgs- og serviceyrker	21,977			
6. Bønder, fiskere osv.	641			
7. Håndverkere	1,006			
8. Prosess- og maskinoperatører, transportarbeidere osv.	4,959			
9. Rengjøringshjelpere, medhjelpere osv.	16,076			

Det finnes noen interessante perspektiver å ta i betraktning når man ser på innvandrere på det norske arbeidsmarkedet, men de fleste artiklene og undersøkelsene viser at de ikke er kjønnsespesifikke.

For det første er det store forskjeller i arbeidsdeltakelsen blant innvandrere avhengig av årsaken til at de flyttet til Norge. Innvandrere som flytter til Norge for å arbeide eller utdanne seg, har samme yrkesdeltakelse som befolkningen generelt, med 78 % yrkesaktive. Blant innvandrere med familieinnvandrer- eller flyktningbakgrunn er derimot bare 65 % og 54 % aktive på arbeidsmarkedet. Dette gjenspeiler ikke kjønn eller landbakgrunn, men med tanke på dagens situasjon med krig i Ukraina og et større antall flyktninger fra østeuropeiske land som kommer til Norge enn tidligere, kan dette være relevant informasjon å ta i betraktning.

Et annet interessant faktum er at arbeidsinnvandrere fra EU-11 er den gruppen av arbeidsinnvandrere som har den høyeste andelen som fortsatt bor i landet, med 72 % av dem som innvandret i hele perioden 1990-2020.

SSB-tallene fra 2020 viser også at innvandrere fra de østeuropeiske landene utenfor EU, som jobber innenfor sektor 9 og 5 slik de er definert i tabellen over, har den høyeste andelen med målbart sykefravær. Denne gruppen har hatt noen av de høyeste sykefraværsprosentene hvert år siden 2015, og med tanke på det høye antallet kvinner i disse sektorene er det rimelig å anta at dette er relevante fakta for vår målgruppe.

Utdanning

Kvinner og menn fra EU-landene i Øst-Europa er svært forskjellige når det gjelder utdanningsnivå. Førtiåtte prosent av kvinnene har universitets- eller høyskoleutdanning, mot 26 prosent av mennene.

Kvinner fra den østlige delen av EU har en yrkesfordeling som skiller seg fra majoriteten av kvinner og kvinner fra den vestlige delen av EU. Til tross for at mange av dem er høyt utdannet, jobber hele 35 prosent i yrker uten spesielle krav til utdanning, som renholdere og hjelpearbeidere. Blant kvinner fra EØS-området er det bare ni prosent i slike yrker og bare fire prosent blant majoriteten av kvinner.

Det er et paradoks at samtidig som Norge trenger flere høyt utdannede arbeidstakere, har mange høyt utdannede innvandrere store utfordringer med å få en relevant jobb. Høykompetente innvandrere trenger avanserte språkkunnskaper for å kunne forhandle om sine ferdigheter og sin kompetanse. Tilgang, kvalitet og organisering av språkopplæringen synes å være avgjørende, i tillegg til majoritetsorienterte nettverk og kunnskap om lokalt arbeidsliv, historie, politikk og offentlige debatter om sosiale og kulturelle prosesser generelt.

Forskerne har definert seks faktorer, fordelt på to kategorier, som mulige hindringer for kvinnelige innvandreres inntreden på arbeidsmarkedet i Norge:

Kategori 1- Egenskaper ved kvinnene selv:

- 1.1. Mangel på relevant ekspertise
- 1.2. Kulturelle forståelser av kjønn og familie
- 1.3. Liten tilgang til jobbrelevante sosiale nettverk

Kategori 2- Egenskaper hos arbeidsgiverne:

- 2.1. Fordommer og stereotype oppfatninger
- 2.2. Diskriminering
- 2.3. Manglende anerkjennelse av kvalifikasjoner

Lønn

Sammenligner vi månedslønnen til innvandrere med den øvrige befolkningen i samme yrke, finner vi at innvandrere i gjennomsnitt har lavere lønn enn andre bosatte. De yrkeskategoriene der innvandrere tjener minst sammenlignet med andre bosatte, er bønder og fiskere, ledere, prosess- og maskinoperatører og transportarbeidere. Innenfor hvert yrke er det særlig innvandrere med bakgrunn fra EU-land i Øst-Europa og fra Afrika som skiller seg ut med lavere gjennomsnittslønn enn både befolkningen generelt og innvandrere med annen landbakgrunn.

Når det gjelder lønn generelt, tjener kvinner generelt mindre enn menn i Norge. Ser vi på brutto gjennomsnittlig månedslønn for hele befolkningen, tjente kvinner 88 % av menns lønn i 2021. Blant innvandrere tjente imidlertid kvinner 93 % av det menn tjente i gjennomsnitt per måned i 2021.

Innvandrer menn tjener i gjennomsnitt 83 % av hva andre bosatte menn gjør. Lønnsforskjellene mellom innvandrer kvinner og kvinner som ikke har innvandret (øvrige bosatte) er mindre. Innvandrer kvinner tjener 90 % av det kvinner uten innvandrerbakgrunn tjener.

Referanser:

Fjelstad, Ø. (2020) Innvandrere fra Øst-Europa utenfor EU har høyest sykefravær. Dagens Perspektiv. <https://dagensperspektiv.no/arbeidsliv/2020/innvandrere-fra-ost-europa-utenfor-eu-har-hoyest-sykefravaer>

Steinkellner, A. (2022) Hvem er arbeidsinnvandrerne fra de nyeste EU-landene? Statistisk Sentralbyrå. <https://www.ssb.no/befolkning/innvandrere/artikler/hvem-er-arbeidsinnvandrerne-fra-de-nyeste-eu-landene>

Nadim, M., Fjell L. K. (2020) Kjønn, arbeid og innvandring. Institutt for samfunnsforskning. <https://www.samfunnsforskning.no/core/publikasjoner/core-indikator-status/kjonn-arbeid-og-innvandring/kjonn-arbeid-og-innvandring.pdf>

Hillestad, T. E. (2016) Mange østeuropeiske kvinner i renhold. Renholdsnytt. <https://www.renholdsnytt.no/2016-arbeidsmiljo-forskning/mange-osteuropeiske-kvinner-i-renhold/545127>

Fossland, T., Aure, M. (2011) Når høyere utdanning ikke er nok: Integrasjon av høyt utdannede innvandrere på arbeidsmarkedet. <https://www.idunn.no/doi/10.18261/ISSN1504-2928-2011-02-02>

(2022) Økonomi. Bufdir. https://bufdir.no/Statistikk_og_analyse/Etnisitet/okonomi/

Statistiske data er samlet inn fra www.ssb.no

<https://www.ssb.no/en/statbank/table/12554>

<https://www.ssb.no/en/statbank/table/05184/>

<https://www.ssb.no/en/statbank/table/05183/>

**En kritisk gjennomgang av
eksisterende materiell om
digital økonomisk kompetanse
for voksne kvinner**

En kritisk gjennomgang av eksisterende materiell om digital finansiell kompetanse for voksne kvinner i Tyskland

Utarbeidet av Ewa Dabrowska

Det finnes en rekke ulike former for økonomisk opplæringsmateriell i Tyskland, men bare en liten del av dette er rettet mot kvinner. Begrepet "digital økonomikompetanse" har ennå ikke blitt presentert i Tyskland i forbindelse med opplæring i digital økonomi, men noe av materialet omhandler digitale investeringsverktøy, e-handel, sikkerhet på Internett osv. "*Digitale Wirtschaftsbildung*" (digital økonomikompetanse), som promoteres av Centre for Economic Education ved universitetet i Siegen, er ment som økonomisk opplæring med digitale midler.

Institusjoner og selskaper som fremmer (elementær) finansiell kompetanse:

Deutsches Institut für Erwachsenenbildung (DIE), Bonn

DIE tilbyr omfattende undervisningsmateriell for grunnleggende økonomikunnskap. De er laget for fagpersoner i voksenopplæringen, men noen av dem kan også brukes til selvstudium. De dekker temaer som inntekt og budsjett, forbrukerrettigheter, forbrukslån, pensjonsforsikring og betalinger, og er tilgjengelige i en rekke ulike former: quizer, podcaster, bøker, brettspill osv. I tillegg tilbyr *DIE* lenker til materiell fra andre leverandører. Materialet *DIE* tilbyr er av svært god kvalitet, men det kan være vanskelig for autodidakter å finne egnet innhold, siden det meste er beregnet på lærere. Materialet som *DIE* har utarbeidet, er dessuten nesten utelukkende beregnet på elementær finanskunnskap, dvs. ikke avansert finanskunnskap eller politisk økonomi.

Mange andre institusjoner, som *Bildungsserver Berlin Brandenburg*, *Der Deutsche Volkshochschulverband* eller *Präventionsnetzwerk Finanzkompetenz*, tilbyr moduler om elementær finansopplæring i sine grunnskoleprogrammer for voksne eller fokuserer på elementær finansopplæring for voksne (*Präventionsnetzwerk Finanzkompetenz*). Dette materialet er beregnet på lærere som underviser i økonomi på grunnskolenivå.

Flossbach von Storch Foundation, Institut für Ökonomische Bildung ved *Carl-von-Ossietzky-Universität Oldenburg* sammen med *Handelsblatt* (den ledende økonomiske avisen i Tyskland).

Disse institusjonene er engasjert i å fremme grunnleggende økonomisk og finansiell opplæring for skoleelever. Læreplanen de har utarbeidet - "*Unterrichtseinheit "Finanzielle Allgemeinbildung"*" (skrevet av Michael Koch og Stephan Friebe) - er imidlertid omfattende og kan også brukes i finansundervisningen for voksne. Læreplanen dekker både personlig økonomi og makroøkonomiske aspekter ved penger og finans, inkludert sentralbankenes arbeid. Noen aspekter ved digital økonomikunnskap, som nettbank og nettbetalinger, er også inkludert.

Institutt for samfunnsøkonomi ved Universitetet i Duisburg-Essen tilbyr en læringsplattform om økonomisk politikk - *Wirtschaftspolitik.cc*. Plattformen dekker ikke minst aspekter ved penge- og finanspolitikk, finanskriser osv. Den gir en nyttig innføring i makroøkonomiske aspekter ved økonomi og finans, som er et viktig og ofte forsømt element i finansutdanningen.

Exploring Economics er et lignende prosjekt som tilbyr makroøkonomisk kunnskap om penger, inflasjon, pengeskaping, banker og finanskriser.

En rådgivningsinstitusjon i Sparkasse-gruppen - "*Geld und Haushalt*" (penger og husholdning).

Sparkasse, som er et nettverk av populære sparebanker, fremmer økonomisk opplæring for elever og voksne. De tilbyr en rekke veiledningsbøker og planleggingsverktøy om personlig økonomi, blant annet om sparing, forsikring, brukskonto, økologisk husholdning osv. Veiledningsheftene er tilgjengelige på engelsk, fransk og arabisk, men de inneholder ikke mye informasjon om transnasjonale husholdninger og økonomi som er egnet for innvandrere.

ING

ING er en av de få institusjonene i Tyskland som tilbyr både brukskontoer og aksjeporteføljer. Samtidig skriver de artikler om ulike aspekter ved økonomi, og noen av dem er spesielt rettet mot kvinner. Disse artiklene gir grunnleggende kunnskap om investering i *ETF-er*.

Blogger, vlogger, podcaster og mikroblogger drevet av kvinner og/eller rettet mot kvinner:

Geldbiographien

Geldbiographien knytter økonomisk utdanning sammen med en søken etter en individuell pengebiografi. Antagelsen er at når man kjenner sine preferanser, disposisjoner og overbevisninger når det gjelder penger, kan man jobbe med dem og utvikle en mer effektiv økonomisk strategi. *Geldbiographien* fokuserer på kvinner, spesielt mødre, som har en tendens til å neglisjere den økonomiske ulikheten de utsettes for i ekteskapet, og som i for liten grad tar høyde for alderdommen.

Finansiell frihet i 5 år

Finanzielle Freiheit in 5 Jahren er en vlogg på *YouTube* om en 35 år gammel kvinnes personlige eksperiment. Hun prøver

å bli økonomisk trygg i løpet av 5 år ved å eksperimentere med ulike tilnærminger til penger og økonomi (f.eks. nøysomhet), føre budsjett, investere i *ETF-er*, kontrollere utgiftene sine, drive en bedrift på YouTube og dele kunnskapen sin om dette. Vloggen er en nyttig kilde til kunnskap om økonomi. Kvinner som ser vloggen, kan lett identifisere seg med en hovedperson som har investert mange år av livet sitt i formell utdanning, men som likevel har forsømt økonomisk utdanning. Da hun ble mor, endret hun prioriteringene til en mer ansvarlig livsstil. En vlogg er et effektivt medium for å fremme økonomisk utdanning og for å formidle ulike syn på personlig økonomi. Kvinner som følger denne vloggen, kan imidlertid bestemme seg for å se etter mer akademisk materiale for å forsikre seg om at vloggens forfatter er pålitelig og kompetent.

Madame Moneypenny, Finmarie, Goldfrau og Summa Summarum - Finanzen Verstehen er podcaster og blogger som drives av kvinner og henvender seg til kvinner, basert på en antakelse om at kvinner har behov for å bli behandlet særskilt når det gjelder økonomi og investeringer. De jobber oftere deltid, er avhengige av partneren når det gjelder økonomiske beslutninger, og tar ikke høyde for alderdommen. Samtidig har flere studier vist at kvinner investerer mer forsiktig og effektivt. Mange av disse podkastene og bloggene tematiserer de ubevisste antagelsene om penger og prøver å hjelpe kundene sine med å endre dem. De tilbyr coaching, rådgivning om ulike aspekter ved økonomi og investering. Podkastene og bloggene byr på et stort mangfold av temaer knyttet til økonomi, investering, skatt, pensjon, kvinner og økonomi osv., og er ofte laget i form av intervjuer med finansfolk. De er veldig bra for å utvide horisonten når det gjelder økonomi og investering, men kvinner som mangler grunnleggende økonomisk utdanning, vil sannsynligvis lete etter mer systematisk materiale. Uansett er de et nyttig supplement til mer formell finansiell opplæring og bidrar til å opprettholde interessen for finansielle emner.

Økonomiapper for kvinner:

Din Juno

Your Juno er en app laget av unge kvinner for unge kvinner (og utviklet i den første fasen av covid-19-pandemien) som ønsker å forbedre sine kunnskaper om økonomi. Appens form er svært attraktiv, med videoer, direkte tale, interessante bilder, oppgaver osv. Det er sannsynlig at den vil overbevise mange kvinner om å gi økonomien mer oppmerksomhet. Appen har imidlertid ikke blitt lastet ned særlig ofte til nå- bare mer enn tusen ganger.

Situasjonen med finansiell kompetanse i Litauen

Utarbeidet av Vilma Dainiene

Finansiell kompetanse er kunnskapen om og forståelsen av finans og finansiell risiko, evnen, motivasjonen og selvtilliten til å bruke og forstå dette til å ta effektive beslutninger i ulike økonomiske sammenhenger og til å delta aktivt i det økonomiske livet.

Med tilstrekkelige kunnskaper om økonomi kan man forstå finansiell informasjon bedre og ta beslutninger ikke bare knyttet til daglig forbruk, men også til sparing, investering, utlån, pensjonssparing, livsforsikring og andre spørsmål. Dette fører til bedre økonomisk atferd: Man bruker ikke alle pengene man tjener på løpende forbruk, men sparer og investerer en del av dem. Den tilgjengelige kunnskapen kan bidra til å analysere situasjonen, vurdere den økonomiske situasjonen mer objektivt og beskytte en person mot økonomiske problemer.

Problemstillinger knyttet til finansiell kompetanse belyses gjennom livslang læring. Håndtering av personlig økonomi er en del av livslang læring <https://ec.europa.eu/epale/en/resource-centre/content/manage-personal-finances-are-part-lifelong-learning>. I løpet av de siste årene har det dukket opp mange verktøy og informasjonskilder som gjør det mulig å følge med på hva som rører seg innen personlig økonomi, fordype kunnskapen eller utvikle praktiske ferdigheter og håndtere personlig økonomi. En av dem er den ikke-formelle voksenopplæringsmodulen "Finansiell opplæring for voksne" som er utviklet av Educational Development Center sammen med *Swedbank*, og lydboken "Financial education advice" som er utarbeidet på grunnlag av den. Den dekker en rekke temaer innen personlig økonomi, for eksempel hva personlig økonomi er, hva den økonomiske livssyklusen er, hvordan man balanserer ønsker og behov, hvordan man sparer, hvordan man budsjetterer, hvordan man investerer, når man bør forsikre seg og når man bør låne.

I 2022 etablerte Litauens sentralbank Financial Literacy Centre for å styrke den finansielle og økonomiske kompetansen i det litauiske samfunnet. Senteret har som mål å sikre at forbrukerne kjenner til alternativer til finansielle tjenester og kan ta informerte valg ved å sammenligne dem. Senteret fokuserer også på svindel og forebygging av svindel. Senterets aktiviteter har som mål å øke folks bevissthet om offentlige finanser og gjøre dem oppmerksomme på betydningen av skattene de betaler til staten og deres egen økonomi.

Du finner også nyttig informasjon om hvordan du håndterer din personlige økonomi på nettsiden til Litauens Bank <https://www.lb.lt/lt/asmeniniu-finansu-valdymas-nuo-ko-pradeti#ex-1-1>. De viktigste trinnene i personlig økonomi finner du på dette nettstedet. En del av informasjonen er også tilgjengelig på YouTube-kanalen til Bank of Lithuania <https://www.youtube.com/c/LietuvosBankas/videos>.

Nettstedet <https://zinauviska.lt/finansai/asmeniniai-finansai/> inneholder også mye informasjon om personlig økonomi, og her finner du også apper for personlig økonomistyring.

På nettstedet <https://investicijosirfinansai.lt/asmeniniai-finansai/> finner du mye interessant informasjon om personlig økonomi, bedriftsetablering, investering, kryptoøkonomi og anbefalinger om økonomisk atferd i ulike perioder av livssyklusen.

Relevant informasjon finnes ikke bare på nettsteder, men også på sosiale nettverk. Interessant informasjon om økonomi, lånemuligheter, opplæring og seminarer om dette temaet finner du på Akademiet for privat- og familieøkonomi, Personlig økonomi, f.eks. <https://www.facebook.com/didziojseimosfinansuknyga.lt> og andre Facebook-sider.

Financer.com har samlet en liste over de 8 beste bloggene om personlig økonomi for å hjelpe deg med å bli bedre.

TOPP 8 litauiske blogger om personlig økonomi 2022

1. [Besočiai](#)
2. [Finansai Paprastai](#)
3. [Finansiniai Tikslai](#)
4. [Finansų Gidė](#)
5. [Kaip-Užsidirbti](#)
6. [Lėtas Pelnas](#)
7. [Oppdra frie barn](#)
8. [Šeši Nuliai](#)

Referanser:

1. https://www.gfbankas.lt/blogas/finansinis-rastingumas-esame-teisingame-kelyje-bet-nemenka-atkarpa-dar-liko/?gclid=CjwKCAjwo_KXBhAaEiwA2RZ8hOnCLhZn9XWzS_wgt3nHotqBmCBhF3RODTWOaxgIWYtvsjDTDIvHZh_oCUI0QAvD_BwE
2. <https://ebitum.lt/finansinis-rastingumas/>
3. <https://investicijosirfinansai.lt/asmeniniai-finansai>
4. <https://financer.com/lt/blogas/top-8-asmeniniu-finansu-blogai-2022/>
5. <https://blog.swedbank.lt/finansinis-rastingumas>

6. <https://www.lb.lt/lt/asmeniniu-finansu-valdymas-nuo-ko-pradeti#ex-1-1>
7. <https://www.lb.lt/lt/finansinio-rastingumo-centras>
8. <https://zinauviska.lt/finansai/asmeniniai-finansai/>
9. <https://investicijosirfinansai.lt/asmeniniai-finansai>

Finansielle initiativer i Polen

Utarbeidet av Andrzej Cwynar

OECD-studien fra 2016 (OECD, 2016) avdekker et interessant mønster: I alle østeuropeiske land bortsett fra ett (Litauen) var kjønnsforskjellene i økonomikunnskap statistisk sett ubetydelige, mens det ble funnet signifikante kjønnsforskjeller i nesten alle (dvs. i 18 av de 20) resterende landene som var med i undersøkelsen. Dette kan tyde på at Øst-Europa er unikt når det gjelder effekten kjønn har på finansiell kompetanse. Den sannsynlige forklaringen på dette mønsteret kan være knyttet til felles erfaringer som landene i Øst-Europa delte i mer enn 40 år etter andre verdenskrig. Bucher-Koenen, Lusardi, Alessie & van Rooij (2017) gir sterk støtte til hypotesen, og viser at kvinner og menn ikke skiller seg nevneverdig fra hverandre når det gjelder finansiell kompetanse i de tyske delstatene (*Länder*) som tidligere inngikk i den tyske demokratiske republikken (Øst-Tyskland), mens det er en statistisk signifikant kjønnsforskjell i det tidligere Vest-Tyskland. Bucher-Koenen og medarbeidere (2017) spekulerer i om mangelen på kjønnsforskjeller i finansiell kompetanse i tidligere østeuropeiske sosialistiske land kan skyldes en mer egalitær holdning til sosiale kjønnsroller i disse landene. En slik spekulasjon stemmer overens med forklaringen som viser til kulturelle forskjeller mellom Vest- og Øst-Europa: Særegne levekår under sovjetregimet kan ha ført til at forskjellene mellom typiske maskuline og feminine oppgaver har blitt utvisket. Å leve i et land med permanent og allestedsnærværende underskudd krevde en stor dose hverdagslig, huslig entreprenørskap fra begge kjønn- ikke bare fra mennene. Kanskje det å holde tritt med sine mannlige partnere på dette området gjorde det lettere for kvinnene å tilegne seg og absorbere økonomisk kunnskap senere, dvs. når husholdningene deres, sammen med økonomien som helhet, gjennomgikk en systemomforming og endelig ble en del av et større, europeisk kapitalistisk system. Det er interessant å merke seg at den nyeste *OECD-undersøkelsen* (OECD, 2020) kom frem til andre resultater: Den viste at det var et kjønnsgap i kunnskap om finans i noen land (Kroatia, Estland, Moldova, Montenegro, Nord-Makedonia, Russland og Slovenia), mens det ikke var det i andre (Bulgaria, Tsjekia, Ungarn, Polen og Romania).

Med noen få unntak har *OECD 2020a-undersøkelsen* ikke funnet signifikante forskjeller mellom kvinnelige og mannlige respondenter, verken når det gjelder økonomiske holdninger eller økonomisk atferd. *OECD-undersøkelsen* fra 2016 slo fast at kvinner har bedre økonomiske holdninger i tre EE-land- Albania, Hviterussland og Ungarn (i *OECD 2020a-undersøkelsen* var det bare Russland)- og at de har en betydelig sunnere økonomisk atferd enn menn i to land- Hviterussland og Latvia (Polen og Russland i *OECD 2020a-undersøkelsen*). Det er stort rom for videre forskning på sammenhengen mellom kjønn og ulike aspekter ved finansiell kompetanse i EE-landene generelt, og forskning som utforsker årsakene til denne regionens særegenheter på dette området spesielt.

Når det gjelder finansielle ferdigheter hos voksne kvinner i Polen, viste en metaanalyse utført av Cwynar (2021a) på grunnlag av resultater fra fem store undersøkelser at det ikke finnes noe empirisk grunnlag for påstanden om at kvinner skårer lavere enn menn på tester for finansielle ferdigheter. Denne studien viste imidlertid statistisk signifikante forskjeller mellom menn og kvinner når det gjaldt selvvalgte finansielle ferdigheter. Disse resultatene kan tolkes som en indikasjon på lavere finansiell selvtilit blant kvinner i Polen. En annen studie (Cwynar, 2021b) fant ingen signifikante kjønnsforskjeller i den samlede indeksen for økonomisk atferd eller i noen av underområdene av denne atferden som ble skilt ut av skalaen som ble brukt (kontanthåndtering, sparing og investering, kreditt- og gjeldshåndtering, forsikring).

I Polen finnes det ikke noe formelt program for finansiell opplæring for kvinner (det finnes for øvrig fortsatt ingen nasjonal strategi for finansiell opplæring i Polen). Det er imidlertid iverksatt opplæringsinitiativer, hovedsakelig ledet av kvinnelige bloggere/coacher fra finanssektoren. I tillegg til opplæringsmaterieell som publiseres på nettet, organiseres det workshops og konferanser rettet mot kvinner om temaer som er viktige for dem og som har med økonomistyring å gjøre. De mest anerkjente prosjektene av denne typen er samlet her:

Anna Smolinska: <https://kobietainwestuje.pl/>

Denne bloggen drives av Anna Smolinska, som har en doktorgrad i økonomi og investerer i aksjemarkedet. Den fokuserer på investering. På nettstedet kan man kjøpe bøker om investeringstemaer og bestille utdanningskurs eller nettkonsultasjoner.

Kasia Iwanoska: <https://finansieodkuchni.pl/>

Det mer diversifiserte nettstedet når det gjelder innholdet som presenteres på det, som ikke bare handler om økonomi, men også om virksomhet og kvinners aktiviteter generelt. Forfatteren er også vert for sin podcast for kvinner om økonomiske og forretningsmessige emner. Nettstedet lar deg også registrere deg for online opplæring og workshops.

Danuta Duszenczuk-Chmiel: <https://kobiecefinance.pl/>

Bloggen tar for seg et bredt spekter av temaer knyttet til personlig økonomistyring - fra kontroll over det løpende husholdningsbudsjettet til sparing og investering, forsikring og risikostyring.

Alicja Zalewska-Choma: <https://oszczednica.pl/>

I likhet med bloggene som er beskrevet tidligere, inneholder også denne et bredt spekter av innlegg om økonomiske emner - men ikke bare. Du finner også seksjoner om reiser, barn og matlaging. Forfatteren er også vert for en podkast som er tilgjengelig på dette nettstedet, og har skrevet en bok som kan kjøpes her. En interessant funksjon er "Thrifty Budget Worksheet" - et enkelt verktøy for personlig budsjettstyring som kan lastes ned fra dette nettstedet.

Diana Litwin-Dolezinska: <https://www.pieniadzjestkobieta.pl/>

Dette er et annet nettsted som er opprettet for kvinners personlige økonomi, og som tilbyr flere funksjoner: blogg, vlogg og podcast, men også gratis nedlastbare kalkulatorer og maler for egen økonomistyring.

Milena Polak: <https://oszczednapolka.pl/>

Den typiske finansbloggen gjør det mulig å laste ned tilleggsmateriell etter at du har registrert deg - inkludert en arbeidsbok for økonomisk revisjon hjemme, økonomiske planleggere og en gjennomgang av finansielle produkter.

Anna Czereszewska: <https://www.dzieci-i-pieniadze.com/>

Bloggen "Financial resourcefulness, resilience" fokuserer på foreldres økonomiske opplæring av barn.

Ula: <https://prostoofinansach.wordpress.com/>

Den typiske bloggen er viet praktiske råd om hvordan man håndterer personlig økonomi - spesielt med henvisning til de mest aktuelle økonomiske hendelsene.

Magda: <https://finansenaobcasach.info/>

En annen typisk blogg med en rekke temaer som spenner fra styring av egen økonomi til drift av egen virksomhet.

Agnieszka Skupienska: <https://tosieoplaca.pl/>

Bloggen inneholder råd om å drive egen virksomhet. Du kan kjøpe e-bøker, nettkurs og verktøy til støtte for gründerspirer som er utviklet av forfatteren.

Dominika Nawrocka: <https://kobietapieniadze.pl/>

Det finnes en blogg, en nettbutikk, men også et sted der kvinner kan melde seg inn i "Women and Money"-klubben og "Women and Money"-akademiet.

Justyna Kwiatkowska: <https://zadbanafinansowo.pl/blog/>

Nettstedet er rikt på ressurser og innhold. Du kan finne en blogg, en podcast, nettkurs, en bok og melde deg på coaching-/mentortimer.

Referanser

Bucher-Koenen, T., Lusardi, A., Alessie, R., & van Rooij, M. (2017). Hvor økonomisk kompetente er kvinner? An Overview and New Insights. *Journal of Consumer Affairs*, 51(2), 255-283. <https://doi.org/10.1111/joca.12121>

Cwynar, A. (2021a). Alfabetyzm finansowy na świecie i w Polsce. Warszawa: Polskie Wydawnictwo Ekonomiczne.

Cwynar, A. (2021b). Oppfører kvinner seg dårligere økonomisk enn menn? Evidens fra gifte og samboende par. *Central European Business Review*, 10(5), 81-98. <https://doi.org/10.18267/j.cebr.270>

OECD. (2016). *Internasjonal undersøkelse av voksnes finansielle kompetanse*.

OECD. (2020). *OECD/INFE 2020 International Survey of Adult Financial Literacy*.

Kritisk gjennomgang av eksisterende materiell om (digital) finansiell kompetanse i Danmark for voksne KVINNER. Hvor kan man få støtte? Rådgivningstilbud i egen region/eget land og offline (10 oppføringer).

Den økonomiske situasjonen i Danmark

Utarbeidet av Tatiana Gavrilova

Det finnes flere ulike finansinstitusjoner og informasjonsressurser om finans i Danmark:

1. Egen bank;

Hver enkelt person har en rådgiver tilknyttet sin bank. Rådgiveren kan gi støtte og veiledning i forbindelse med personlig budsjettering, lån og investeringsmuligheter og være kontaktperson for forretningsavdelingen.

2. A-kasse;

Ved å være medlem av en *A-kasse* og/eller *Fagforening* kan man få arbeidsledighetstrygd og hjelp til å forstå hvordan man betaler skatt. Fagforeningens jurister kan forklare medlemmene hvordan de betaler skatt (ved å gå gjennom lønsslippene) og påpeke feil. Noen av de største *a-kassene* er *3F*, *Krifa*, *Ftfa* og *Frie*.

3. SKAT;

SKAT er den danske skattemyndigheten. På SKATs offisielle nettside www.skat.dk finnes det rikelig med informasjon og videoveiledninger for både privatpersoner og bedrifter om hvordan man skal rapportere forventet inntekt, fradrag, eiendomsbesittelse og annet.

4. Female Invest;

Female Invest (<https://femaleinvest.com/>) er et fellesskap av kvinner fra over 60 land som ønsker å lære mer om hvordan de kan oppnå økonomisk suksess og lære å investere. De tilbyr også mesterklasser og live webinarer.

5. Borger;

www.borger.dk er en digital plattform der innbyggerne kan lese informasjon om feriepenger, fødselspermisjon og pensjon. For direkte møter kreves det at man møter opp på innbyggjerservice i sin kommune.

6. Investeringsplattformer;

Saxo Bank (<https://www.home.saxo/>) og *Nordnet* (<https://www.nordnet.dk/>) er de mest populære plattformene for handel og investering på nett. Plattformene gir tilgang til et bredt spekter av intuitive handelsverktøy og markedsinnsikt som hjelper deg med å gjennomføre handelsstrategier.

7. Finans Danmark;

Finans Danmark (<https://financedenmark.dk/>) tilbyr råd og veiledning om privatøkonomi, boliglåninvesteringer og verdipapirhandel. De produserer også statistikk og instrumenter som gir innsikt i boliglån, renter og mye mer. Privatpersoner kan også få hjelp til å rådføre seg med banken sin.

Danske Pengeuge arrangeres også av Finans Danmark.

8. Regnskapsprogramvare;

Kvinnelige gründere som har et selskap, kan føre regnskapet i følgende regnskapsprogrammer: *Dinero.dk*; *Billy.dk*; *Economic*. Supportteamet deres kan hjelpe deg med å lære mer om regnskap, bokføring, momsregler og fradrag i et selskap.

9. Danmark Statistik;

Danmarks Statistik (<https://www.dst.dk/da/Statistik/emner/oekonomi>) er en dansk statlig organisasjon som rapporterer til økonomi- og innenriksministeren. Organisasjonen er ansvarlig for å lage statistikk om det danske samfunnet, for eksempel sysselsettingsstatistikk, handelsbalanse og demografi.

10. Private konsulenter;

Private konsulenter som *IDconsult* (www.idconsult.dk) tilbyr skatterådgivning og veiledning om hvordan man blir selvstendig næringsdrivende.

Den økonomiske situasjonen i Norge

Utarbeidet av Lovisa Ulfarsdottir

Sparing, investeringer og fond

Enkelte studier viser at kvinner er overrepresentert blant de som sparer på sparekonto, mens menn er overrepresentert blant aksjesparere (DNB, 2019). Tall fra SSB viser likevel at menn har større summer på sparekonto. I 2018 sto kvinner for 45% av bankinnskuddene til innenlandske banker, mens menn sto for de resterende 55%. De fleste andre typer renteinntekter (som for eksempel renteinntekter fra utestående fordringer, obligasjoner og andeler i obligasjonsfond) består også hovedsakelig av menn. Unntaket er livs- og skadeforsikring, der det er omtrent kjønnsbalanse.

Når det gjelder aksjeutbytte, mottar menn langt mer enn kvinner. Bare 18 % av det totale aksjeutbyttet i befolkningen i aldersgruppen 20-66 år tilhører kvinner. Kvinner mottar bare 23 % av det beløpet som menn mottar. Dette er den typen kapitalinntekt der forskjellene mellom kvinner og menn er størst, og det tyder på at menn i større grad investerer i aksjer, og med større beløp.

Når man studerer kunnskap om aksjemarkedet, viser resultatene at kvinner har dårligere kunnskap om aksjemarkedet. Dette gjelder både hvordan man handler aksjer, hva som påvirker aksjekursene, risiko, hvordan man får pålitelig informasjon og avkastning. Bare 44 % av kvinnene svarer riktig på spørsmål om aksjer og fond, mens 70 % av mennene gjør det samme. Det er også langt færre kvinner som svarer riktig på spørsmålet om hvorvidt høy avkastning er forbundet med høy risiko. Her visste 84 % av mennene at dette henger sammen. Femten prosent flere menn enn kvinner svarte riktig. Færre kvinner visste også at man kan redusere risikoen ved å kjøpe flere ulike aksjer eller fond. Her svarte halvparten av kvinnene riktig, mens tre av fire menn visste svaret.

(Digital) finansiell kompetanse

Økonomistyring er blitt betydelig mer komplisert med årene, og det å håndtere privatøkonomien er blitt en stadig mer kompleks oppgave. Menn investerer mer i aksjemarkedet enn kvinner, og det er flere menn enn kvinner som jobber med økonomi. Undersøkelser viser også at det er menn som er "finansminister" hjemme.

Her kommer teknologien inn som et viktig og nødvendig hjelpemiddel. Digitale verktøy spiller en viktig rolle når det gjelder å formidle kunnskap, og læringsutbyttet av slike verktøy rangeres ganske høyt og viktig av brukerne. Med den teknologiske utviklingen har økonomistyring og-håndtering blitt mer avhengig av digitale hjelpemidler. Slike verktøy bidrar med smarte triks og fremgangsmåter og fører til læring på mange ulike kunnskapsområder, for eksempel lån, sparing, planlegging og investering. Folk lærer også av banken og finansielle rådgivere, men ikke i samme grad som fra digitale kilder. Folk får mye kunnskap om boliglån fra banken, og kunnskap om sparing formidles også i stor grad gjennom denne kanalen. En grunn til at banken anses å ha en mindre viktig rolle enn digitale kilder, kan være at bankene har prioritert å utvikle digitale verktøy og tilstedeværelse (og dermed bidrar til å styrke digitale kilder som kunnskapskanal), og nedprioriterer tradisjonelle tjenestetilbud i fysiske banker med rådgivningsfunksjoner.

Det er særlig de yngste kvinnene som kan minst om økonomi, og det er de under 30 år som skårer lavest. Minst kjønnsforskjell er det mellom 45 og 59 år. Men menn kan mest i alle aldersgrupper. Kunnskap om økonomi øker med utdanning hos begge kjønn. De som tjener mer, kan også mer om personlig økonomi.

Fakta om kvinner og finansiell kompetanse i Norge:

- Like mange kvinner som menn har kapitalinntekt.
- Målt i verdi har menn 53 milliarder mer i kapitalinntekter enn kvinner.
- Av kapitalinntekten mottar menn 75 % og kvinner 25 %.
- At kvinner velger å plassere en mindre del av inntekten sin i aksjer, er en av de viktigste årsakene til forskjellen i kapitalinntekter.
- På grunn av forskjellen i kapitalinntekter er det derfor slik at selv om menn og kvinner hadde hatt lik lønn, ville kvinner ha tjent 53 milliarder mindre enn menn.
- Over 70 % av de privateide aksjene på *Oslo Børs* eies av menn, og nesten 80 % av dem er verdier.
- Gjennomsnittskvinnen investerer et lavere beløp på børsen enn gjennomsnittsmannen.
- For kvinneporteføljer på børsen er det en verdimesig andel i egenkapitalbevis. større enn blant menn.
- Tradisjonelt velger kvinner lavere risiko og er roligere investorer i turbulente tider.
- I fjor ble det utbetalt over 58 milliarder kroner i utbytte fra både børsnoterte og unoterte aksjer, fordelt på nesten 369 000 mennesker.

Pågående initiativer og programmer for å redusere kjønnsforskjellene:

Norske myndigheter arbeider aktivt for å minimere det økonomiske kjønnsgapet. Dette gjøres ved å støtte initiativer som sprer kunnskap og tilbyr opplæring og ressurser til alle kvinner som ønsker å øke sin finansielle kompetanse, digitalt eller på annen måte. Her er noen av de største initiativene:

<https://moneypennyandmore.no/>
<https://huninvesterer.no/>
<https://aksjenorge.no/>
<https://www.finansportalen.no/> Over 80 % av utbyttet gikk til menn.

Referanser:

1. Christiansen, H. (2020, 13. mai). Norske kvinner skårer dårligere enn menn på denne testen om økonomikunnskaper. Men i denne familien er det kvinnen som er "finansministeren".
2. Hentet fra: <https://www.aftenposten.no/foreldreliv/i/5089jz/norske-kvinner-scorerdaarligere-enn-menn-paa-denne-testen-om-oekonomikunnskaper-men-i-denne-familien-er-det-kvinnen-som-er-finansministeren>
3. Bakkeli, N.Z. (2020, august). Kunnskap om personlig økonomi. OsloMet- storbyuniversitetet.
4. <https://oda.oslomet.no/oda-xmlui/bitstream/handle/10642/9056/SIFO-Rapport%2010-2020%20Kunnskap%20om%20personlig%20C3%B8konomi.pdf?sequence=2&isAllowed=y>
5. Cantero, C. & Sællmann, S.K. (2019, 12. april). Ny undersøkelse om økonomi: Kvinner kommer
6. dårligere ut enn menn. Hentet fra: https://www.nrk.no/sorlandet/ny-undersokelse-omokonomi_-kvinner-kommer-darligere-ut-enn-menn-1.14510912
7. Stranden, A.L. (2016, 17. april). Kvinner kan mindre om økonomi enn menn. Hentet fra:
8. <https://forskning.no/kjonn-og-samfunn-okonomi-forbruk/kvinner-kan-mindre-om-okonomienn-menn/425785>
9. Nyhus, E. K. & Refvik, L. (2016). Finansiell kunnskap i Norge. Utvalgte resultater fra den norske
10. undersøkelsen. Aksje Norge. <https://aksjenorge.no/wp-content/uploads/2016/04/RapportResultater-fra-OECDs-kartlegging-av-Finansiell-Kompetanse-i-Norge-ved-AksjeNorge.pdf>
11. (2019). Hvem eier Verden? Tilstandsrapport, økonomisk likestilling i 2019.

Bankene og deres tjenester

Utarbeidet av Vilma Dainiene

Ifølge Rebecca Lake og Mitch Strohm (2022) tilbyr banker og andre finansinstitusjoner produkter og tjenester som hjelper folk med å håndtere pengene sine. Hvis en person har en brukerkonto, sparekonto, kredittkort eller lån, er bankene en integrert del av en persons økonomiske liv. Banker og finansnæringen er en viktig del av økonomien fordi de gjør det mulig for folk å låne penger, investere, spare for fremtiden og håndtere mindre oppgaver (som å gjøre innskudd og betale regninger).

Ifølge de samme forfatterne er bankenes primære rolle å ta imot innskudd og yte lån. Men bankene kan tilby et bredt spekter av produkter og tjenester, som å ta imot innskudd, utstede lån og kreditter, utføre lokale og internasjonale ordrer, utstede betalings- og kredittkort, veksle valuta, betjene nettbetalinger og mye mer.

Internettbank (nettbank, webbank) og mobilbank.

Internett- og mobilbank er en bankmetode basert på nettsider og mobilapper som hjelper brukerne med å utføre finansielle transaksjoner på avstand. Ved å åpne en Internett- eller mobilbankkonto får brukeren tilgang til alle banktjenester via Internett.

Når det gjelder nett- og mobilbank, er det den enkelte som er ansvarlig for å administrere sine finansielle overføringer og må gjøre alt selv. Og det krever ingen spesielle kunnskaper eller eksepsjonell erfaring med styring av finansteknologi. Det er nok å betale via datamaskinen på nettstedet eller aktivere mobilappen på smarttelefonen.

I den senere tid har digitaliseringen akselerert ytterligere på grunn av endrede vaner og det økende tilbudet av elektroniske tjenester. Etter at nettbanken kom, kan man nå få tilgang til nesten alle tjenester og produkter på nettet: fra pengeoverføringer til forespørsler om anfordringsutkast, nettbankfasiliteter og alle nødvendige banktjenester. Det er ikke bare praktisk, men også en sikker måte å utføre bankforretninger på.

Bankene prøver å sikre at så mange tjenester som mulig er tilgjengelige for kundene elektronisk, og tilbyr dem ikke bare nettbanktjenester, men også muligheten til å bruke mobilbank- en smarttelefonapplikasjon som gjør det enkelt å koble seg til sine personlige bankkontoer og administrere dem, sjekke gjennomførte betalingstransaksjoner, kontosaldo og foreta øyeblikkelige betalinger.

Ifølge rapporten fra Consultative Group to Assist the Poor (CGAP) (2015) har banker og stadig flere ikke-banker begynt å tilby digitale finansielle tjenester. Resultatet er at mange kunder går fra utelukkende kontantbaserte transaksjoner til formelle finansielle tjenester- betalinger, overføringer, sparing, kreditt, forsikring og til og med verdipapirer- og bruker mobiltelefon eller annen digital teknologi for å få tilgang til disse tjenestene.

Nettbank, også kjent som netbank eller nettbank, er et elektronisk betalingssystem som gjør det mulig for kunder i en bank eller finansinstitusjon å foreta finansielle eller ikke-finansielle transaksjoner via Internett. Denne tjenesten gir tilgang til nesten alle banktjenester som tradisjonelt har vært tilgjengelige via en lokal filial, inkludert pengeoverføringer, innskudd og betaling av regninger via nettet.

Ifølge data fra Lithuanian Banks Association (LBA) (2021) er det allerede rundt 70 % av innbyggerne i Litauen som har fått sine spørsmål løst eksternt, og antallet brukere av smartapper har økt med fem i 2021.

PRAKTISK OPPGAVE 1	Nettbank
Type aktivitet	Gruppearbeid
Målet med aktiviteten	Styrke kunnskapen om e-banking
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Digitale ferdigheter og nettbank
Hvor mange personer aktiviteten passer for	Individuelt eller i grupper på minst 2 personer
Aktivitetens tidsbehov	Opptil 30 minutter.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Små papirark, penner/blyanter, bærbar tavle
Prosess	1. Diskuter hvorfor vi bør bruke nettbank; 2. Fortell om hvilke erfaringer du har med bruk av nettbank; 3. Tenk over hva du er redd for når det gjelder bruk av nettbank.
Fordeler	Dyp kunnskap om nettbank vil motivere deg til å bruke nettbank oftere.

Det viktige er at man ved hjelp av smarte apper ikke bare kan løse spørsmålene som dukker opp på en komfortabel måte, men også spare smart, og i vanlige mobilbanker kan man også finne en elektronisk pengesparer der det er mulig å spare små beløp til ønsket eller nødvendig beløp er spart.

Spørsmål til diskusjon	Hvordan sparer du penger? Hvilke sparetradisjoner finnes i ditt land?
------------------------	---

Funksjoner i nettbanken

PRAKTISK OPPGAVE 2	Funksjoner i nettbanken
Målet med aktiviteten	Styrke kunnskapen om funksjonene i nettbanken
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Digitale ferdigheter og nettbank
Hvor mange personer aktiviteten passer for	Grupper på minst 2 personer
Aktivitetens tidsbehov	Opptil 30 minutter.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Papirark, penner/blyanter, bærbar tavle
Prosess	Tenk på fordelene med nettbank
Fordeler	Dybdekunnskap om nettbank gjør det lettere å forstå fordelene med nettbank.
Ekstra oppgave	Lag en liste over ulempene ved bruk av nettbank.

Nettbank er et raskt, sikkert og praktisk banksystem. Mange foretrekker nettbank på grunn av bekvemmeligheten og sikkerheten. Det finnes noen funksjoner i nettbanken:

1. Raskere transaksjoner
2. Senker transaksjonskostnadene
3. Tilbyr service 24 timer i døgnet, 7 dager i uken
4. Reduserer sjansene for feil
5. Utvikler lojalitet hos kundene
6. Fjerner geografiske barrierer
7. Gir bedre produktivitet
8. Reduserer svindel i transaksjoner

Som vi ser, er nettbank en mulighet til å ha personlig kontosaldo, betale for varer eller tjenester og utføre andre daglige banktransaksjoner uten å forlate hjemmet eller kontoret på en trygg, rask og billigere måte enn i banken. Man kan spare penger ved å bruke nettbank fordi de fleste transaksjonene man gjør i nettbanken har lavere gebyrer enn andre måter å

gjøre bankforretninger på.

Tjenester som er tilgjengelige via nettbanken

Nettbanken tilbyr kundene nesten alle tjenester som tradisjonelt har vært tilgjengelige via et lokalt bankkontor, inkludert innskudd, overføringer og betaling av regninger på nettet. Alle banker har en eller annen form for nettbank, tilgjengelig både på PC og via mobilapper.

Tjenester som er tilgjengelige på nettbankportalene

Nedenfor følger en tabell over nettbaserte tjenester som bankene tilbyr sine kunder.

Tabell 2. Tjenester som er tilgjengelige på nettbankportalene.

Kontroll av kontosaldo	Se kontoutskrifter	NEFT (National Electronic Funds Transfer) og RTGS (Real Time Gross Settlement) Fondsoverføring
IMPS (umiddelbar betalingstjeneste) Fondsoverføring	Betaling av regninger	Start et innskudd
Åpne/lukke et fast innskudd	Foreta betalinger	Utstedelse av sjekkhefte
Begynn å investere	Kjøp skadeforsikring	Recharge Forhåndsbetalt mobil/DTH
Sjekk boliglån, lån	Opprette/avbryte automatiske betalinger	Administrere/endre kontodetaljer
Bestill billetter på nettet	Kjøp/salg på e-handelsplattformer	Investere og drive handel

PRAKTISK OPPGAVE 3	Tjenester i min nettbank
Målet med aktiviteten	Styrke de praktiske ferdighetene i nettbank
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Digitale ferdigheter og nettbank
Hvor mange personer aktiviteten passer for	Individuelt arbeid
Aktivitetens tidsbehov	Opptil 30 minutter.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Papirark, penner/blyanter, bærbar tavle
Prosess	1. Logg på nettbanken din. 2. Analyser nettbankens tjenester.
Fordeler	Bedre praktiske ferdigheter i nettbank vil gjøre det mulig å bruke nettbanken mer effektivt.

Ifølge Piyush Khaitan, Armaan Joshi (2022) er digital betaling overføring av verdi fra en betalingskonto til en annen der både betaler og betalingsmottaker bruker en digital enhet, for eksempel en mobiltelefon, en datamaskin og et kreditt-, debet- eller forhåndsbetalt kort. For at digitale betalinger skal kunne gjennomføres, må både betaleren og betalingsmottakeren ha en bankkonto, en nettbankmetode, en enhet som de kan utføre betalingen fra, og et overføringsmedium, noe som betyr at de enten må ha registrert seg hos en betalingsleverandør eller et mellomledd, for eksempel en bank eller en tjenesteleverandør.

En digital betaling, også kalt elektronisk betaling, er en overføring av verdi fra en betalingskonto til en annen ved hjelp av en digital enhet, for eksempel en mobiltelefon, en datamaskin, en digital kommunikasjonskanal som trådløs mobildata eller *SWIFT* (*Society for the Worldwide Interbank Financial Telecommunication*). Denne definisjonen omfatter betalinger med bankoverføringer, mobilpenger og betalingskort, inkludert kreditt-, debet- og forhåndsbetalte kort. Digitale betalinger gir betydelige fordeler for privatpersoner, bedrifter, myndigheter og andre organisasjoner.

Virtuelle banker og virtuelle bankkontoer

Nettbank er en form for bankvirksomhet som utføres virtuelt, enten via en nettside eller en mobilapplikasjon uten fysiske filialer.

Siden nettbankene ikke trenger å betale for kostnadene ved å opprettholde filialer, kan de ofte gi besparelsene videre til kundene i form av høyere renter. Nettbankene krever at kundene er komfortable med teknologien, men de har også en robust kundeservice som kan hjelpe kundene med å løse eventuelle problemer.

En virtuell bankkonto er en type bankkonto som kun finnes på nettet. De fleste banker tilbyr en eller annen form for nettbank, men ekte virtuelle banker har vanligvis ikke fysiske filialer. Med en virtuell bankkonto gjøres de fleste transaksjoner på nettet. Mange typer bankkontoer kan være virtuelle, for eksempel brukerkontoer, sparekontoer osv. Forbrukerne bruker vanligvis Internett til å sjekke saldo, overføre penger og utføre andre rutinetransaksjoner.

Spørsmål til diskusjon	Hvilke(n) nettbank(er) har du i ditt land?
------------------------	--

Mobilbankvirksomhet

Mobilbank er en tjeneste som tilbys av en bank eller annen finansinstitusjon som gjør det mulig for kundene å utføre finansielle transaksjoner på avstand ved hjelp av en mobil enhet, for eksempel en smarttelefon eller et nettbrett. I motsetning til nettbank bruker mobilbank programvare, vanligvis kalt en applikasjon, som leveres av finansinstitusjonen til formålet. Mobilbank er svært praktisk i dagens digitale tidsalder, og mange banker tilbyr imponerende applikasjoner.

Spørsmål til diskusjon	Bruker du mobilbank? Forklar hvorfor du gjør det.
------------------------	---

Cybersikkerhet i mobilbanken

Ifølge James Chen (2020) er cybersikkerhet svært viktig i mange mobilbankoperasjoner. Cybersikkerhet omfatter et bredt spekter av tiltak for å holde elektronisk informasjon privat og unngå skade eller tyveri. Det brukes også for å sikre at data ikke misbrukes, fra personlig informasjon til komplekse offentlige systemer.

Det finnes tre **hovedtyper av cyberangrep**. Disse er

- **Bakdørsangrep**, der tyver utnytter alternative metoder for å få tilgang til et system som ikke krever vanlig autentisering. Noen systemer har bakdører med vilje, mens andre er et resultat av en feil.
- **Tjenestenektangrep** hindrer den rettmessige brukeren i å få tilgang til systemet. Tyver kan for eksempel skrive inn feil passord så mange ganger at kontoen blir låst.
- **Angrep med direkte tilgang** omfatter bugs og virus som får tilgang til et system og kopierer og/eller endrer informasjonen i systemet.

Finansielle rådgivere kan blant annet beskytte kundene sine mot cyberangrep:

- Opplyse kundene om hvor viktig det er med sterke, unike passord (f.eks. ikke bruke samme passord på alle passordbeskyttede nettsteder) og hvordan en passordadministrator som *Vault* eller *LastPass* kan gi ekstra sikkerhet.
- Du må aldri få tilgang til kundedata fra et offentlig sted, og du må alltid sørge for at tilkoblingen er privat og sikker.

PRAKTISK OPPGAVE 4	Opprett et passord
Målet med aktiviteten	For å styrke ferdighetene i å opprette riktig passord
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Digitale ferdigheter og nettbank
Hvor mange personer aktiviteten passer for	Individuelt arbeid
Aktivitetens tidsbehov	Opptil 30 minutter.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Papirark, penner/blyanter
Prosess	1. Prøv passordadministratorene og opprett riktig passord.
Ekstra informasjon	Passordbehandling kan være som en utdeling

For å fullt ut forstå fordelene ved nettbank må man praktisere dem i det virkelige liv. Så hvis du er i tvil om du vil bruke nettbank eller en mobilapp, er det på tide å komme i gang nå.

Informasjonskilder:

1. <https://www.worldbank.org/en/topic/financialinclusion/publication/digital-financial-inclusion>
2. <https://www.forbes.com/advisor/banking/how-do-banks-work/>
3. <https://sc.bns.lt/view/item/397553>
4. <https://www.emergenresearch.com/blog/top-10-leading-digital-payment-companies-in-the-world>
5. <https://unacademy.com/content/bank-exam/study-material/general-awareness/features-of-internet-banking/>
6. <https://manopinigai.vz.lt/finansai/elektronines-banku-taupykles-kiek-realiai-galima-sutaupyti-ka-siulo-bankai/>
7. <https://www.forbes.com/advisor/in/banking/what-is-a-digital-payment-and-how-does-it-work/s>
8. <https://www.betterthancash.org/define-digital-payments>
9. <https://www.investopedia.com/terms/m/mobile-banking.asp>

Grunnleggende skatte- og trygdeprinsipper, transnasjonale aspekter, støtteprogrammer for skattedeclarasjoner

Utarbeidet av Ewa Dabrowska

For å vise hvordan innvandrerkvinner kan tilnærme seg temaet økonomi, bruker vi to fiktive biografier om kvinner fra Øst-Europa som har jobbet i Polen, Norge eller Danmark og nå bor i Tyskland.

Vilma kommer fra Ungarn. Hun har nylig flyttet til Tyskland etter å ha jobbet i Danmark i to år. I Ungarn studerte hun kunst og jobbet på et museum i Budapest. Hun flyttet til Tyskland av personlige årsaker. Hun er designer. Hun er selvstendig næringsdrivende og har to store kunder. Nettoinntekten per måned varierer mellom 1 500 og 3 000 euro. Hun tjente mye mer i Danmark. **Vilma** er 40 år gammel. Hun har nylig begynt å tenke på pensjonen sin. Hun vil bare få en liten pensjon, siden hun ikke betalte trygdeavgift etter at hun flyttet fra Ungarn. Hun vurderer å sørge for alderdommen sin privat. Hun vurderer å kjøpe en leilighet, siden hun har en del oppsparte midler, og foreldrene vil støtte henne økonomisk hvis hun bestemmer seg for å ta opp et lån. **Vilma** har ingen barn.

Maria kommer fra Ukraina. Hun studerte ukrainsk filologi i Ukraina. **Maria** har bodd i Tyskland med mann og to barn i tre år. Før hun ble mamma, jobbet **Maria** som lærer i Ukraina og hadde sesongjobber i Polen og Norge. Siden **Marias** barn skal begynne i barnehage, søker hun jobb i Tyskland. Hun snakker tysk på B2-nivå. Siden hun ikke har noen arbeidserfaring i Tyskland, er det ikke lett for henne å finne jobb. Hun ønsker imidlertid å tjene penger for å bli økonomisk uavhengig.

Maria er 32 år og har nylig begynt å tenke på sin fremtidige pensjon.

Skatter i Danmark

Inntektsskatten i Danmark er progressiv, noe som betyr at jo høyere inntekt man har, desto mer skatt må man betale. En person kan skattlegges med opptil 52,07 % i Danmark. Danskene har rykte på seg for å være villige til å betale høy skatt fordi de i stedet kan nyte godt av gratis utdanning, helsetjenester og trygdeordninger.

Skattestyrelsen får opplysninger fra arbeidsgiver, banker og fagforeninger/arbeidsledighetskasser om henholdsvis lønn, kapitalinntekter og medlemskontingenter, slik at selvangivelsen er enkel for arbeidstakere. Utestasjonerte beskattes etter en spesiell skatteordning i Danmark. I inntil 84 måneder betaler de en fast sats på 27 % av inntekten, og telefon, internett, bil og helseforsikring dekkes av arbeidsgiveren.

Skatter i Norge

I Norge er det en flat sats på 27 % på såkalt *alminnelig inntekt* - lønn, pensjon, aksjeinntekter og næringsinntekter. Personer som er midlertidig ansatt i Norge, er underlagt en spesiell skatteordning - *PAYE*. Utenlandske arbeidstakere som er omfattet av *PAYE*, betaler en flat sats på 25 %. Norge hører til de europeiske landene som har et høyt skattenivå og høye skatteinntekter i forhold til BNP, men skattene er lavere enn i Danmark.

Skatter i Tyskland

Tyskland har 40 ulike skatter som innkreves på tre ulike administrative nivåer (føderalt, delstats- og lokalt nivå). Fire av dem er de viktigste for **Vilma som** selvstendig næringsdrivende: inntektsskatt, lokal næringsskatt (*Gewerbesteuer*), kapitalskatt og merverdiavgift (moms). Inntektsskatten er den mest relevante for **Maria som er** arbeidssøkende. Kapitalskatt kan bli aktuelt i fremtiden.

Skatteklasser (Steuerklassen)

Det finnes seks skatte kategorier i Tyskland. Kategori 1 gjelder enslige og skilte, kategori 2 gjelder enslige forsørgere. Kategori 3, 4 og 5 er for gifte personer og registrerte partnerskap. Hvis den ene parten i et ekteskap tjener 50 % mer enn den andre, benyttes kategori 3 og 5. I kategori 5 er det ikke noe personlig fradrag og ikke noe barnetillegg.

Når gifte personer tjener like mye, blir de automatisk plassert i kategori 4. Når man er gift med en person som bor i utlandet, er man i kategori 1. Par som lever i uregistrert partnerskap betaler skatt hver for seg i henhold til kategori 1.

Kategori 6 er for skattytere som har mer enn én arbeidsgiver. I sin første jobb betaler de inntektsskatt i henhold til kategori 1. I sin andre jobb betaler de skatt i henhold til kategori 6, som har en høyere sats enn kategori 1.

Inntektsskatten varierer mellom 14 % og 42 %. For inntekter over 270 500 euro betales det 45 % inntektsskatt. I tillegg betaler tyske skattebetalere mellom fem og ni prosent kirkeskatt hvis de har en konfesjon. Hvis man betaler mer enn 973 euro i inntektsskatt, må man i tillegg betale en solidaritetsskatt til de østtyske *delstatene på* maksimalt 5,5 % av inntekten. For selvstendig næringsdrivende utgjør inntekter minus kostnader (driftsinntekter minus driftskostnader) overskuddet som skal beskattes. Ved driftsunderskudd skal det ikke betales skatt. Utgifter til donasjoner, reisekostnader, arbeidsmaterialer, privat helseforsikring eller andre ansatte kan trekkes fra.

Alle selvstendig næringsdrivende som har registrert et selskap, må betale en lokal næringsskatt (*Gewerbesteuer*). Det er relevant for **Vilma** hvis hun har registrert et *Gesellschaft bürgerlichen Rechts* (GbR) eller *offene Handelsgesellschaft* (OHG).

For et overskudd på over 24 500 euro per år må det betales lokal næringssskatt.

Den lokale selskapskatten er forskjellig fra kommune til kommune (*Gemeinde*) i Tyskland. En kommune velger en skattefaktor mellom 200 og 900 og multipliserer den med 3,5 %, noe som gir den lokale selskapskattesatsen for denne kommunen.

Vilma, som er selvstendig næringsdrivende, overfører deler av inntektsskatten sin til skattemyndighetene i fire rater (*Vorauszahlungen*) i året.

Hvis **Vilma** investerer en del av inntekten sin, må hun betale kapitalskatt. I Tyskland overføres denne skatten automatisk fra banken til skattemyndighetene.

Hvis **Vilma** har et selskap som omsetter for mer enn 22 000 euro i året, må hun fakturere tjenester eller produkter med MVA- 7 % eller 19 % avhengig av tjeneste eller produkt. Fra momsbeløpet **Vilma** tjener på denne måten, kan hun trekke fra momsandelen av utgiftene til arbeidsmaterialer. Hun må innberette denne netto momsstrømmen til skattemyndighetene og betale differansen mellom den momsen hun har tjent og den hun allerede har betalt tilbake til andre leverandører av varer og tjenester, eller, hvis denne summen er negativ, motta en utjevning. **Vilma** må gjøre dette hver måned, men hun kan søke om å forlenge hver frist med én måned.

Maria mottar for tiden arbeidsledighetstrygd som ikke skal beskattes. Hvis hun får jobb, vil skatten, som er en form for inntektsskatt, bli trukket direkte fra lønnen og utbetalt automatisk. Det er likevel i hennes interesse å fylle ut en selvangivelse. Ved å oppgi inntektsrelaterte utgifter (*Werbungskosten*) kan hun få en del av skatten tilbake fra skattemyndighetene. Personlige utgifter, for eksempel knyttet til barneoppdragelse, kan også oppgis.

Når **Maria** mottar lønn regelmessig og bestemmer seg for å investere en del av den i for eksempel *ETF-er* eller andre finansmarkedsinstrumenter, må hun betale kapitalskatt. I Tyskland overføres kapitalskatten direkte fra banken til skattemyndighetene.

Familiens skatt

I Tyskland er det et barnetillegg på 8 388 euro som deles mellom foreldrene. Fradraget trekkes fra foreldrenes skattepliktige inntekt for å beregne eventuell skatt. Hvis skatten som spares på denne måten, er høyere enn barnetrygden (*Kindergeld*) paret mottar - 2 628 euro per år for det første barnet - gjelder barnetillegget. Hvis skatten er lavere enn barnetrygden, er det mer lønnsomt for paret å beholde barnetrygden og avstå fra fradraget. Skattemyndighetene velger det alternativet som er mest lønnsomt for paret.

Støtte for selvangivelse

Skatteprogrammet *Steuergo* tilbyr selvangivelsesstøtte på flere fremmedspråk, blant annet engelsk, russisk, polsk, kroatisk, bosnisk, serbisk og tyrkisk, og kundeservice er tilgjengelig på disse språkene. Andre skatteprogrammer som *Smartsteuer*, *TAXMAN*, *Quicksteuer* og *Steuerbot* er tilgjengelige på tysk. *Elster* - de tyske skattemyndighetenes standardprogram - er også tilgjengelig på tysk.

Ved utarbeidelse av selvangivelsen kan (og bør) skattytere i Tyskland benytte seg av skatterådgivere. Deres tjenester koster mellom 67,8 og 406,80 euro for en årsinntekt på 20 000 euro og mellom 87,20 og 523,20 euro for en inntekt på 35 000 euro. Organisasjoner som *Lohnsteuerhilfe e.V.* tilbyr hjelp med selvangivelsen til en lav pris.

Dobbelbeskatningsavtaler

Tyskland har inngått dobbeltbeskatningsavtaler med de fleste land i verden, ikke minst øst- og sørøsteuropeiske land som Polen, Tsjekkia, Slovakia, Ungarn, Slovenia, Kroatia, Romania, Bulgaria, Serbia, Nord-Makedonia, Kosovo, Montenegro, Litauen, Latvia, Estland, Russland, Moldova, Hviterussland og Ukraina. Skatt for personer som pendler mellom Tyskland og et av disse landene, vil bare bli innkrevd av ett land.

Som hovedregel skal inntekten til en selvstendig næringsdrivende som bor i en av de to statene som har inngått en slik avtale, skattlegges i den staten der vedkommende bor, med unntak av tilfeller der vedkommende disponerer et anlegg (*Einrichtung*) i den andre staten og arbeidet har tilknytning til dette anlegget.

Inntekten til en arbeidstaker skal beskattes i landet der vedkommende bor, unntatt når arbeidet utføres i det andre landet som har undertegnet avtalen. Denne inntekten kan bare skattlegges i det første landet når arbeidstakeren ikke tilbringer mer enn 183 dager i det andre landet, når arbeidsgiveren ikke er basert i det andre landet, og når inntekten ikke kommer fra et anlegg som arbeidsgiveren har i det andre landet.

Sosialforsikring i Tyskland

Relevant for **Maria**: Arbeidsgivere i bedrifter i Tyskland er underlagt en sosialforsikring som dekker helseforsikring, arbeidsledighetsforsikring, ulykkesforsikring og pensjonsforsikring. Arbeidstakere og arbeidsgivere deler på kostnadene for disse forsikringene. **Marias** bidrag til sosialforsikringen skjer automatisk, og arbeidsgiveren gir henne hver måned en liste over hva lønnen hennes består av. Arbeidsgiverens andel av **Marias forsikringer** er usynlig for henne.

Vilma, som er selvstendig næringsdrivende, må selv sørge for sosialforsikringen sin. Mange selvstendig næringsdrivende

gjør ikke det. Konsekvensene kan for eksempel være at de ikke har rett til arbeidsledighetstrygd og får en lav pensjon. Personer som arbeider som kunstnere eller i kreative yrker, kan benytte seg av *Künstlersozialkasse*. Innbetalingene til kunstnerforsikringen er lavere enn innbetalingene til den vanlige sosialforsikringen.

PRAKTISK OPPGAVE 5	Ulike skatter og avgifter
Type aktivitet	Gruppearbeid
Målet med aktiviteten	Styrke bevisstheten om ulike beskatningsprinsipper knyttet til arbeidstakere og selvstendig næringsdrivende.
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Evne til å sammenligne fordeler og ulemper ved å være ansatt kontra selvstendig næringsdrivende i forhold til skatt.
Hvor mange personer aktiviteten passer for	Individuelt eller i grupper på minst 2 personer
Aktivitetens tidsbehov	Opptil 30 minutter.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Små ark med papir, pinner/blyanter, bærbar tavle
Prosess	1. Diskuter dette: Hvorfor finnes det ulike skatte kategorier? Hvem gjelder de for? 2. Diskuter dette: Hvordan er det forskjell på beskatningen av ansatte og selvstendig næringsdrivende? Hvorfor er det slik?
Fordeler	Kunnskap om generelle beskatningsprinsipper gjør deg tryggere når du skal fylle ut selvangivelsen.

Skatter i Litauen

Utarbeidet av Vilma Dainiene

En person som ønsker å styre økonomien sin, må vite hvilke skatter som skal betales, hvor mye de skal betales og hvordan de beregnes. Du må vite alt om skatter og avgifter, og det er mye mer nyttig å betale dem så mye du skal og i tide.

En liste over lovene som utgjør det litauiske skattesystemet finnes i artikkel 13 i Litauens lov om skatteforvaltning. Følgende skatter og avgifter regnes som de viktigste: inntektsskatt for privatpersoner, selskapsskatt, merverdiavgift, særavgifter, eiendomsskatt, landskatt, arveavgift og lotteri- og pengespillskatt.

Det gis systematisert informasjon om skatter betalt av fysiske personer og selskaper:

- <https://finmin.lrv.lt/en/competence-areas/taxation/main-taxes>
- <https://www.vmi.lt/evmi/en/mokes%C4%8Ddiai>
- <https://www.renkuosilietuva.lt/en/taxes/>
- <https://www.granthornton.lt/en/insights/Key-Lithuanian-tax-changes-as-of-2021/>
- <https://kc.inovacijagentura.lt/pradek-versla/start-business?lang=en>

På STIs YouTube-kanal finner du også diverse videomateriale om skattespørsmål. For øyeblikket er informasjonen dessverre bare tilgjengelig på det litauiske statsspråket.

Skatter i Polen

Utarbeidet av Andrzej Cwynar

I Polen reguleres skatter og relaterte forpliktelser av den polske grunnloven og skatteforordningen av 1997. Systemet består av 11 skattetitler, hvorav ni er knyttet til direkte skatter (blant annet PIT - personlig inntektsskatt og CIT - selskapsskatt) og to er knyttet til indirekte skatter (merverdiavgift og særavgifter).

De siste to årene har Polen opplevd en rekke endringer i skattesystemet i forbindelse med innføringen av den såkalte Polish Deal. Når det gjelder PIT, reduserer lovgiverne i 2022 igjen skattesatsen i den første skattegrensen for skattytere som anvender generell beskatning (skatteskalaen). Opprinnelig var satsen 18 %, og i oktober 2019 ble den redusert til 17 %. I henhold til Polish Deal 2.0 ble skattesatsen for den første skattegrensen redusert til 12 % fra og med juli 2022. Skattesatsen for den andre skattegrensen er 32 %. I beskatningen av personer er det fastsatt et såkalt fribeløp - bare det overskytende beløpet er skattepliktig. Fribelet er for tiden 30 000 PLN (ca. 6 000 euro). Polen er et av landene med relativt lave fribelet.

Grunnskattesatsen i Polen er 19 %, men det er også en særskattesats på 9 % for små og nyetablerte skatteyttere.

Det er fire momssatser i Polen: 23 % (grunnsatsen som dekker de fleste produkter), åtte prosent (f.eks. bygge- og renoveringsarbeider), fem prosent (f.eks. landbruksprodukter og spesialmagasiner) og null prosent (f.eks. eksport av varer).

Entreprenører som etablerer en virksomhet i Polen for første gang, kan velge en av tre beskatningsformer: (i) generell beskatning i henhold til skatteskalaen (satser på 12 % og 32 %), (ii) flat skatt på 19 % eller (iii) registrert engangsbeskatning (satsen avhenger av type virksomhet og inntekt).

Referanser

<https://www.podatki.gov.pl/dzialalnosc-gospodarcza/forma-opodatkowania/>

https://www.paih.gov.pl/prawo/system_podatkowy

<https://kapitalni.org/pl/artykuly/podatki-i-system-podatkowy-w-polsce-od-a-do-z,73,289>

<https://magazynprzedsiębiorcy.pl/podatki-w-polsce>

Det er en quiz nedenfor for å sjekke mottatt informasjon.

Øvelse 1. Marker setningene som **sanne** eller **usanne**:

1. I noen land er midlertidig ansatte og expats underlagt et spesielt skatteregime.
2. Det finnes fem skatte kategorier i Tyskland.
3. Danmark og Norge tilhører europeiske land med lavere skatter.
4. Som regel er det enklere å betale skatt for ansatte enn for selvstendig næringsdrivende.
5. På grunn av den polske avtalen vil polske borgere med lavest inntekt måtte betale mindre skatt enn før.
6. I Litauen er det ingen merverdiavgift.

Svarnøkkel: 1. Sant, 2. Usant, 3. Usant, 4. Sant, 5. Sant, 6. Usant

Forståelse av selvstendig næringsvirksomhet

Utarbeidet av Vilma Dainiene

I følge Maya Dollarhide (2022) jobber ikke en selvstendig næringsdrivende for en bestemt arbeidsgiver som betaler dem en konsekvent lønn eller lønn. Selvstendig næringsdrivende tjener inntekt ved å inngå kontrakter med en handel eller bedrift direkte. Selvstendig næringsdrivende kan være involvert i en rekke yrker, men har generelt høy kompetanse på en bestemt type arbeid.

En selvstendig næringsdrivende refererer til enhver person som tjener til livets opphold fra enhver uavhengig utøvelse av økonomisk aktivitet, i motsetning til å tjene til livets opphold ved å jobbe for et selskap eller en annen person (en arbeidsgiver). En frilanser eller en uavhengig entreprenør som utfører alt sitt arbeid for en enkelt klient kan fortsatt være selvstendig næringsdrivende.

Ideen om å være din egen sjef er attraktiv, men også risikabel. Uansett, når du er selvstendig næringsdrivende, er mulighetene uendelige. Fordelene med å være selvstendig næringsdrivende inkluderer å være din egen sjef, lage timeplanen din, fleksibilitet, jobbe mot drømmene dine, nyte utfordringene med å starte noe fra bunnen av, velge menneskene du jobber med og skape arbeidsmiljøet ditt.

I følge World Bank Group Flagship Report indikerer data fra Tyskland og Nederland at bare 0,4 prosent av arbeidsstyrken i disse landene er aktive i gig-økonomien. På verdensbasis er den totale frilanserpopulasjonen anslått til rundt 84 millioner eller mindre enn tre prosent av den globale arbeidsstyrken på 3,5 milliarder. En person som regnes som frilanser kan også drive tradisjonell ansettelse.

Selvstendig næringsvirksomhet kan være veldig givende. Det betyr at du kan:

- Gjør noe som interesserer deg eller som du brenner for;
- Velg timer;
- Omgå andre forpliktelser, for eksempel barna dine;
- Ha mer kontroll over inntekten din.

Men det er også noen ulemper, inkludert:

- Arbeid lange timer og i helger;
- Håndtere en uregelmessig inntekt;
- Å måtte gjøre din egen bokføring og selvangivelse;
- Begrenset eller ingen tilgang til arbeidsfordeler, for eksempel betalt permisjon.

Ferdigheter for selvstendig næringsvirksomhet eller forretningsuksess

I følge instituttet for sysselsettingsforskning er selvstendig næringsdrivende en svært heterogen gruppe mennesker som jobber på egen hånd, fra gründere og småbedriftseiere til frilansere og underleverandører. I den ene enden av spekteret er det ingen klar grense mellom selvstendig næringsdrivende og arbeidstakere, mens i den andre enden er grensen mellom selvstendig næringsdrivende og eiere av små bedrifter ofte like utvisket. Kun én av fem selvstendig næringsdrivende har noen ansatte og de fleste av disse har kun svært få.

Selvstendig næringsdrivende er også forskjellige i sine grunner til å bli selvstendig næringsdrivende. De inkluderer vekstdrevne «mulighet»-entreprenører, «livsstil»-selvstendig næringsdrivende og «nødvendighets»-entreprenører, drevet inn i selvstendig næringsvirksomhet av manglende evne til å sikre seg en godt betalt jobb .

I følge den samme forskningen, den generelle kompetansen som kreves for å lykkes i selvstendig næringsvirksomhet, tyder bevisene på at et bredt spekter er viktig, inkludert:

- Verdier, tro og holdninger (f.eks. handlingsorientering, ønske om selvstendighet, initiativ, kreativitet, etc.);
- "Myke" ferdigheter inkludert mellommenneskelige, kommunikasjons- og nettverksferdigheter ;
- Realistisk bevissthet om risikoene og fordelene ved selvstendig næringsvirksomhet;
- Funksjonelle forretningsferdigheter (økonomi, HR-ledelse, markedsundersøkelser);
- Relevant forretningskunnskap (lovgivning, beskatning, finansieringskilder, etc.)

PRAKTISK OPPGAVE 6	Personlig tilnærming til virksomheten
Målet med aktiviteten	Å styrke kunnskap om selvstendig næringsvirksomhet.
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Øke bevisstheten om selvstendig næringsvirksomhet/virksomhet
Hvor mange personer er aktiviteten egnet for	Arbeid i grupper på 2
Tidsbehovet til aktiviteten	Opptil 30 min.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Bærbart brett
Prosess	1. Diskuter din personlige mening om selvstendig næringsvirksomhet/virksomhet.
fordeler	Dyp kunnskap om selvstendig næringsvirksomhet
Ekstra informasjon	Du kan be om å få ta testen av nødvendige ferdigheter på arbeidsplassen. https://crew-assessment.web.app/?fbclid=IwAR0W4hwI-xGDTDorBIj9nPc1-taCxlbkY0x-rY1PxKiXzPp_2TVwokdWmwo
Spørsmål til diskusjon i grupper	Hva tror du hvilke personlige egenskaper, verdier og tro er viktige for selvstendig næringsvirksomhet/virksomhet?

Ulike alternativer for selvstendig næringsvirksomhet

Vellykket selvstendig næringsvirksomhet er en selvbelønnende reise i enhver karriere. Selvstendig næringsdrivende kan inkludere å være en gründer, en liten bedriftseier, en underleverandør eller en frilanser. Å gå selvstendig er et utmerket valg, men du må tenke nøye gjennom hvilken type som passer deg.

Verden er full av forretningsmuligheter, men formene for forretningsorganisasjon i et spesifikt land og reglene for etablering av selskaper i hvert land er forskjellige, så før du begynner å jobbe selvstendig eller starter et selskap, er det nødvendig å fordype seg i de nasjonale egenskapene til landet. Vedrørende etablering av selskaper i EU-land er det mulig å kontakte det aktuelle nasjonale kontaktsenteret.

Mer informasjon om etablering av selskaper i EU finner du her: https://europa.eu/youreurope/business/running-business/start-ups/starting-business/index_en.htm

PRAKTISK OPPGAVE 7	Etablering av selskaper i EU
Målet med aktiviteten	Å styrke kunnskap om selvstendig næringsvirksomhet.
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Øke bevisstheten om selvstendig næringsvirksomhet/virksomhet
Hvor mange personer er aktiviteten egnet for	Arbeid i grupper på 2
Tidsbehovet til aktiviteten	Opptil 30 min.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Papirark, penn/blyanter
Prosess	1. Diskuter to og to om mulighetene for å etablere virksomhet i forskjellige land
fordeler	Forbedret kunnskap om etablering av selskaper i EU vil øke bevisstheten om selvstendig næringsvirksomhet/virksomhet i EU

Frilansing er en annen form for selvstendig næringsvirksomhet. Frilansere gir sine ferdigheter og talenter mange kunder på fleksibel basis. De er ikke ansatt i et selskap eller forpliktet til en enkelt kunde – frilansere har friheten til å velge prosjektene de vil jobbe med og kundene de vil jobbe for. De jobber vanligvis hjemmefra, selv om noen av dem leier et studio eller en kontorplass.

Frilansere jobber ikke basert på en arbeidskontrakt i Litauen, men de jobber basert på et bedriftsbevis, et individuelt

aktivitetsbevis eller en forfatterkontrakt.

Spørsmål til diskusjon	Diskuter mulighetene for frilansing. Svar på spørsmålet: 1. På hvilket grunnlag kan frilansere jobbe? 2. Hvilke jobber gjør frilansere vanligvis?
------------------------	---

Sette opp en bedrift online

I noen land er det mulig å etablere selskaper eksternt. For eksempel i Litauen er det å etablere et selskap elektronisk trolig det vanligste valget i dag. Du bør ikke bry deg med å forberede dokumenter fysisk, men bruke alle tilgjengelige og praktiske tjenester som tilbys på Internett. Prosessen med å etablere et selskap kan ta omtrent en time hvis de viktige trinnene før etableringen av selskapet er forberedt på forhånd. Hvis opplysningene er riktig utfylt, mottas en bekreftelse innen 2–3 dager.

Hvis du er villig til å jobbe med bedriftsbevis eller individuelt aktivitets sertifikat, kan disse aktivitetene også registreres online.

Spørsmål til diskusjon	Diskuter mulighetene for å sette opp virksomheten din på nettet i ditt land.
------------------------	--

Beste apper for selvstendig næringsdrivende frilansere og småbedrifter

Smarttelefoner og nettbrett er uvurderlige ressurser for å administrere virksomheten din effektivt på mobiltelefonen. Å bruke de beste appene gjør det mye enklere å holde styr på dine daglige økonomiske poster.

Mange bedriftseiere var komfortable med digitale betalingsverktøy og regnskapsprogramvare ved å bruke gadgetene sine. I en post-pandemisk verden har små bedrifter kommet til å stole på disse verktøyene, og det vil være vanskeligere å drive en bedrift uten dem.

Apper for regnskap

I følge Kathryn Yanchycki (2022) kan den nyeste teknologien være en game-changer når det gjelder å administrere de daglige detaljene i ens virksomhet. Det finnes en rekke apper for alt fra sporing av tid og fakturering av kunder til generering av rapporter.

Småbedriftseiere trenger mobile regnskapsapper som gjør det enkelt å overvåke virksomheten når de er borte fra kontoret. En mobil regnskapsapp bør la brukerne få tilgang til, kode og behandle regnskapsdata hvor som helst og når som helst, uavhengig av enheten som brukes, slik at du vil ha en som er enkel å bruke og tilgjengelig via forskjellige plattformer.

Spørsmål til diskusjon	1. Diskuter verktøy for regnskap og prøv dem. 2. Hvis du allerede bruker noen verktøy, del din erfaring. 3. Beskriv fordeler og ulemper med apper for regnskap.
------------------------	---

Ressurser:

1. <https://contentsnare.com/apps-for-accountants/>
3. https://www.nase.org/about-us/Nase_News/2022/06/17/digital-tools-key-to-self-employed-and-small-business-growth
4. <https://www.businessnewsdaily.com/5709-android-accounting-finance-apps-small-business.html>
5. <https://www.registrucentras.lt/p/671>
6. https://rimuut.com/blog/tips/best-tools-and-platforms-for-freelancers/?utm_medium=cpc&utm_source=google&utm_term=&utm_campaign=&gclid=Cj0KCQjwguGYBhDRARIsAHgRm4-eVSEQnqBd-Rm4-eVQDrcdRm4-eVQDQD-Rm4-eVQDQD-Rm4-eVQYd-Rm4-eVQQYd-Rm4-eVQDQD-B5vCb0GBzxuzfpJMaAt4kEALw_wcB
7. https://www.investopedia.com/terms/s/selvstendig_næringsdrivende.asp

Lån og boliglån. Hvordan komme seg ut av gjelden? Privat insolvens. Hvor kan jeg få støtte?

Utarbeidet av Ewa Dabrowska

Rente

Når man ser for seg å ta et lån, er det viktig å forstå hva **renter** og **renter** er og hvilke risikoer som er knyttet til det. **Renter** er en betaling som debitor skylder långiveren for å gi ham/henne et lån. Långiveren pådrar seg en risiko ved å låne ut og renter er en belønning han eller hun får for å pådra seg denne risikoen. Renten er en prosentandel av det totale lånebeløpet som skal betales tilbake til banken sammen med lånet .

Den **årlige renten** er den mest populære formen for å vise kostnadene for et lån. En annen viktig kategori er **effektiv rente** som uttrykker en de facto rente inkludert bankens avsetninger og gebyrer.

Utlån er en virksomhet av banker. Det er ikke like risikabelt for banker å gi ut lån som det er for privatpersoner. Banker kan opprette lån kvasi ut av ingenting og lånene blir deretter bankenes innskudd. Bankene trenger likevel interessen for å forbli lønnsomme.

På grunn av **konkurransen** mellom bankene, **rettsstaten** som garanterer at lån må betales tilbake, og økende **effektivitet** i bankenes arbeid, er **renten** de krever vanligvis lav i utviklede land. Lave renter er mer sannsynlige når **statens offisielle rente** også er lav, som er når inflasjonen ikke er høy. Statens rente er relevant for bankene fordi de har økonomiske transaksjoner med sentralbanken.

Kostnaden for et lån – renten – er vanligvis den **nominelle renten** . Realrenten fremkommer når **den** årlige inflasjonen trekkes fra den. I noen tilfeller, når statens offisielle rente er lav og det er lav inflasjon, virker lånet rimelig. I dette tilfellet, når lånets nominelle rente er to prosent og inflasjonen også er to prosent, er realrenten null prosent.

Det er likevel viktig å huske på at inflasjon er en relativ enhet, og noen husholdninger kan være mer utsatt for inflasjon enn andre. Dessuten, når debitor ikke betaler tilbake lånet som avtalt i lånekontrakten, øker gjelden på grunn av **rentes** rentedynamikken . **Rentesammensetning** er renten på et lån beregnet både av den opprinnelig lånte summen og akkumulert rente fra tidligere perioder (Investopedia) .

Videre kan inflasjonstrenden også endre seg, slik den økonomiske virkeligheten i 2022 viser, med kriger, mangel på energi, økende energipriser, mangel på mat og andre faktorer som påvirker den. Endelig kan et lån ha enten en fast rente over hele utlånsperioden eller en variabel. Spesielt i land med mindre stabil økonomi har banker en tendens til å forsikre seg mot inflasjonsrisiko ved å gi lån med renter som endrer seg med inflasjonen.

Typer lån

Det er tre grunnleggende typer lån:

- kontoovertrekk,
- avdragslån
- boliglån.

En kassekreditt er et de facto lån som gis til eieren av en banks konto når man overtrekker kontoen sin. Ved åpning av konto avgjør banken og kunden om kunden ønsker å benytte kassekreditten og om hans eller hennes økonomiske situasjon tillater det. Senere kan denne avgjørelsen endres i henhold til oppdragsgivers krav.

Et avdragslån gis når man bestemmer seg for å kjøpe et produkt, for eksempel en vaskemaskin, og betale for det på avdrag.

Et boliglån er et lån beregnet på å finansiere kjøp av hus eller leilighet.

Et annet mulig skille er et mellom **forbruks-** og **investeringslån** . Forbrukslån tjener til å dekke utgifter til forbruk, investeringslån finansierer investeringer i eiendom, aksjer eller annet.

Kreditscore

Kreditscoring er en statistisk analyse utført av en bank eller en annen finansinstitusjon for å avgjøre om en person eller et selskap som søker om lån er kredittverdig. Personopplysninger, data knyttet til ens yrke, boområde, bruk av bank, kredittkort og forsikring inngår i en slik analyse. I noen land er en spesialisert institusjon ansvarlig for å samle inn data knyttet til forbrukernes gjeldsattferd.

For å lette funksjonen av gjeldsmarkedet i Tyskland, organisasjonen **Schufa (Schutzgemeinschaft für allgemeine Kreditsicherung)** samler inn data om personer som bor i Tyskland. Organisasjonen samler inn data fra banker, handelsbedrifter eller mobiltjenesteleverandører om ulovlig oppførsel, misbruk av kontoer og lån osv. På denne måten genererer den en såkalt **scoring** for hver tysk innbygger som uttrykker ens **kredittverdighet** . Når du søker om leilighet i Tyskland, øker en upåklagelig poengsum sjansene for å få den.

Schufa bruker ikke internettdata for å generere ens scoring, i motsetning til selskapet **Kreditech** som fungerer i den juridiske gråsonen. Vi kan imidlertid anta at mange banker bruker kreditscore basert på data generert på Internett, noe som noen ganger fører til ugunstige beslutninger om innvilgelse av lån.

Hvordan komme seg ut av gjelden?

Å ta et lån er en beslutning som innebærer en risiko som kun bør tas når man er tilstrekkelig informert om lånebetingelsene, konkurransedyktige tilbud, juridiske konsekvenser osv. Generelt er forbrukslån, selv om det i de fleste tilfeller er mindre, mer risikofylte enn investeringslån, bl.a. boliglån. **Vilma** og **Maria** bør være spesielt forsiktige med å pådra seg lån når de allerede har en eller flere av dem.

Likevel, når du havner i en slik situasjon, er det viktig å følge en strukturert tilnærming for å betale tilbake. Mer kostbare lån og lån på kortere tid bør betales tilbake først.

Banken bør konsulteres for muligheten for å tilbakebetale lånet raskere enn opprinnelig avtalt. Noen ganger tilbyr banker å samle ens forpliktelser og forvandle dem til ett lån – en slik avtale er ikke alltid gunstig for låntakeren og bør undersøkes før man bestemmer seg for den. Når det er påregnelig at ens inntekt ikke vil være nok til å tilbakebetale lån, bør muligheten for privat insolvens vurderes.

Privat insolvens i Tyskland

For å bli **insolvent** må en låntaker/skissere en insolvensplan ved hjelp av en insolvenskonsulent. Långiveren må integreres i prosessen med å utarbeide en slik plan og må godta den. Låntakeren bestemmer individuelt hvilken andel av gjelden han eller hun er villig og i stand til å betale og skisserer en plan for å gjøre det. Når långiver samtykker, kan låntaker bli insolvent i løpet av få måneder.

Å være insolvent betyr at man ikke har økonomien sin på befaling. Låntakers økonomiske midler etter dekning av husleien og de mest vesentlige utgiftene står til disposisjon for insolvensforvalter. En slik periode kan vare inntil seks år, inkludert insolvensbehandling.

Andre alternativer for å bli insolvent er å søke om insolvensbehandling ved insolvensretten for en tre eller fem år lang insolvensprosess. Ved en treårig prosess, som gjør at en person kan bli insolvent på tre år, må man dekke 35 % av gjelden pluss insolvensadministrasjonskostnader. For den femårige prosessen må forbrukeren kun betale for insolvensadministrasjonen, som for det meste er mellom €1500 og €2000. I begge tilfeller, når man blir insolvent, mister man kontrollen over sin økonomi for en bestemt periode.

Konsulenttjenester for debitorer i Tyskland

- Flere sosiale organisasjoner i Tyskland konsulterer folk som har problemer med å betale tilbake gjelden sin. I Berlin tilbyr følgende organisasjoner en slik rådgivning for alle innbyggere i Berlin:
- AWO Schuldnerberatung , Mahlower Str. 23, 12049 Berlin, 030 319 872 00, schuldnerberatung@awo-suedost.de
- Arbeiterwohlfahrt Berlin Spree- Wuhle eV , Yorckstr . 4-11, 10958 Berlin, 030 90298 3694, inso@awo-spree-wuhle.de
- Caritasverband Berlin eV , Große Hamburger Str. 18-19, 10115 Berlin, 030 6663 3420, sib.mitte@caritas-berlin.de
- DILAB eV , Rigaer Str. 103, 10247 Berlin, 030 422 7794, info@dilab.de
- Landesarbeitsgemeinschaft Schuldner- und Insolvenzberatung Berlin eV . (LAG SIB), Schönstedtstr . 11, 12043 Berlin, lag@schuldnerberatung-berlin.de
- Schuldner- und Insolvenzberatung (offensiv' 91 eV .), Hasselwerderstr . 38-40, 12439 Berlin, 030 631 50 66, schuldnerberatung@offensiv91.de
- BerlinSchuldnerberatung , Hubertusallee 45, 14193 Berlin, 030 475 940 912
- Følgende organisasjon konsulterer selvstendig næringsdrivende, som **Vilma** , og eiere av små bedrifter:
- Schuldner- und Insolvenzberatung für Solo- und Kleinselbständige , Frank Wiedernhaupt , 030 69 033 3103, wiedenhaupt@berliner-stadtmission.de

PRAKTISK OPPGAVE 8	Variasjon av rente
Type aktivitet	Gruppearbeid
Målet med aktiviteten	Å styrke kunnskapen om lån og boliglån
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Analytiske ferdigheter; evne til å analysere fordeler og ulemper ved lån og boliglån
Hvor mange personer er aktiviteten egnet for	Individuelt eller i grupper på minst 2
Tidsbehovet til aktiviteten	Opptil 30 min.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Små papirark, penner/blyanter, bærbart brett

Prosess	<ol style="list-style-type: none"> 1. Drøft hvilken rolle renten har i det finansielle systemet 2. Diskuter: I hvilke situasjoner vil Vilma og Maria sannsynligvis ta lån? Når tok du lån? 3. Se for deg et scenario der Vilma eller Maria har økonomiske vanskeligheter og ikke kan betale tilbake gjelden. Hva vil du råde dem til å gjøre?
fordeler	Dyp kunnskap om lån og boliglån gjør at deltakerne kan være mer hensynsfulle når de tar dem

Ytterligere litteratur:

Kehl , Thomas; Linke , Mona (2022), Das einzige Buch, das Du über Finanzen lesen solltest : Der entspannte Weg zum Vermögen . Ullstein .

Koch, Michael; Friebel , Stephan (2015), Unterrichtseinheit „ Finanzielle Allgemeinbildung “ . Institut für ökonomische Bildung an der Carl von Ossietzky Universität Oldenburg.

Forbrukergjeld og privat insolvens i Polen

Utarbeidet av Andrzej Cwynar

I Polen har personer som har blitt overdrevet gjeldsatt og mistet evnen til å betale tilbake sine økonomiske forpliktelser, flere alternativer å velge mellom som gir dem en sjanse til å håndtere situasjonen. For det første gir en endring av konkursloven i 2019 muligheten til å erklære forbrukeren konkurs og deretter komme til enighet med en kreditor om å tilbakebetale gjelden under en nedbetalingsplan. Debitor har mulighet til å komme til enighet med kreditor selv uten å erklære forbrukeren konkurs. Før lovendringen var en slik gjeldslette kun mulig etter konkurs. Debitor har også mulighet til å etablere en plan for nedbetaling av restgjelden etter at retten disponerer eiendommen i fellesskap med kreditorene. Tilskuddsfinansierte (medfinansierte av offentlige midler) stiftelser gir også stor bistand til skyldnere i økonomisk nød. De tilbyr først og fremst juridisk bistand. Blant de mest kjente stiftelsene av denne typen i Polen er *Krajowe Biuro Pomocy Zadłużonym*, *Fundacja Pomocy Zadłużonym*, *Fundacja Pomocy Dłużnikom „Antywindyk”*, *Fundacja Zaradni*, *Fundacja Cognosco*, *Fundacja Wsparcia i Pomocy Zadłużonym "Lady Liberty"*.

Det er også mange private selskaper på markedet som tilbyr hjelp til skyldnere. Det er imidlertid viktig å vite at gjeldslette ikke er gratis i dette tilfellet. Blant de mest kjente selskapene av denne typen er: *Nowoczesne Centrum Antywindykacji*, *Conectum*, *eMediator*, og *PoCo*.

Det er en **quiz** nedenfor for å sjekke oppnådd kunnskap, som presenteres i artikkelen ovenfor.

Øvelse 2. Test. Velg riktig variant.

1. Hva kan brukes til å beregne kostnaden for et lån?

A nominell rente B realrente C effektiv rente D alle ovennevnte

2. Hva er årsaken til den relative rimeligheten av banklån i utviklede land?

En rettsstat B høy konkurranse blant bankene C lav inflasjon D alle de ovennevnte

3. Hvem samler inn informasjon om forbrukernes gjeldsattferd?

A private banker B spesialiserte institusjoner, som Schufa i Tyskland C andre private selskaper D alle de ovennevnte

4. Hva er den potensielle konsekvensen av å ikke kunne betale tilbake sin gjeld?

A fengsel B privat insolvens og miste kontroll over økonomien C det er ingen alvorlige konsekvenser D permittering

Svarnøkkel: 1. D, 2. D, 3. D, 4. B.

Oppgave 3. Merk setningene **som sanne** eller **usanne**:

1. Den nominelle renten er vanligvis høyere enn realrenten.

2. Private banker gir lån til enhver borger uavhengig av hans eller hennes økonomiske situasjon.

3. Bedrifter kan bli insolvente, men ikke private.

Svarnøkkel: 1. Sant, 2. Usant, 3. Usant.

Referanser

<https://kbpz.pl/>

<http://fundacjazaradni.pl/>

<https://www.eurolege.pl/fundacja-pomocy-zadluzonym-dluznicy-windykacja/>

<https://poradnieprawne.org/>

<https://www.ladyliberty.pl/>

<https://antywindyk.pl/>

<https://centrum-antywindykacji.pl/>

<https://conectum.pl/>

<https://emediator.pl/>

<https://epoco.pl/>

Investeringsparing: Ulike valutaer, digitale valutaer, finansielle instrumenter; ETF-er , grønne investeringer, aksjer vs. eiendom. Hvorfor investerer jeg ikke? Verktøy og apper

Utarbeidet av Ewa Dabrowska

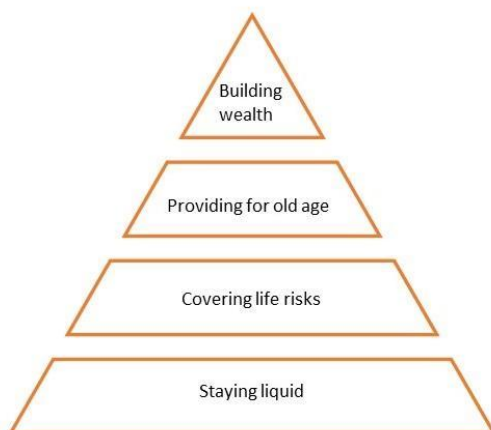
Mange i EU har fortsatt forbehold om å investere sparepenger i finansmarkedet. Hendelser, som finanskrisen i 2007-2008 og den påfølgende gjeldskrisen i EU, bidro til innbyggernes mistillit til finanssektoren. Likevel ble finansverdenen mer tilgjengelig på grunn av den digitale revolusjonen. Det er mulig å begynne å investere med én euro og få tilgang til sin aksjeportefølje på en smarttelefon nå.

Generelle prinsipper for investeringer

Hvorfor er en investering i utgangspunktet? For å øke sparepengene, spare til alderdommen eller bli velstående, er det viktig å fortsette å øke formuesposisjonen i økonomien og holde forpliktelsene i sjakk. Aksjer i et selskap, aksjer eller fast eiendom er blant annet eiendeler. Å øke eiendelene slik at de genererer regelmessig og automatisk kontantstrøm er målet med å investere. Det er grunnen til at det å spare fra hver lønnslipp og begynne å investere i ung alder øker sjansene for å bli rik på et tidspunkt og kunne gå av med pensjon tidligere enn de fleste av befolkningen.

Før du investerer er det viktig å sette av litt penger i et såkalt beredskapsfond for å dekke utgifter knyttet til reparasjon av tekniske innretninger, oppussing av leiligheter, helseutgifter eller lignende. Videre er det rasjonelt å sette en del av sin økonomi inn på en fast innskuddskonto eller umiddelbar tilgang til fast innskuddskonto før man starter et aksjedefot. Disse kontoene gir høyere rente enn sjekk/girokontoer, jo lenger man setter pengene sine på en slik konto, jo høyere rente. Setter disse pengene med rentegevinsten nok en gang på en fast innskuddskonto, vil renten gjelde for denne større summen. Dette er effekten av renters rente, som forklarer hvorfor det er så lønnsomt å investere.

Figur 1: Sunn økonomi

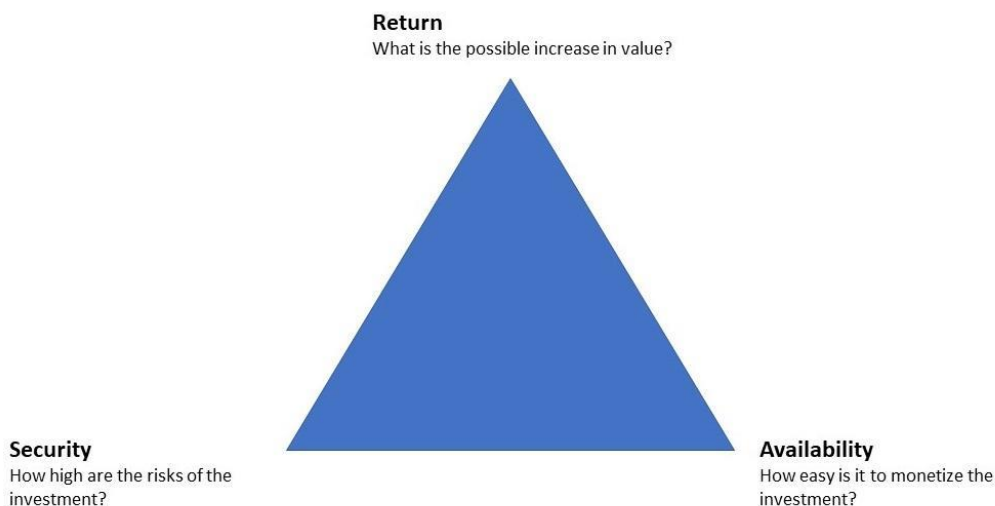
Kilde: Finanzgruppe Beratungsdienst Geld und Haushalt , Budgetkompass fürs Älterwerden , Deutscher Sparkassen - und Giroverband eV , Berlin, 2020.

Disse prinsippene gjelder også for **Vilma** og **Maria** . Imidlertid vil **Vilma** som selvstendig næringsdrivende sannsynligvis være mer bevisst på økonomien sin, mens **Maria** sannsynligvis vil fokusere på yrket sitt. **Maria** må huske på at en jobb, selv en med fast kontrakt, ikke fritar en fra å bry seg om sin økonomiske situasjon og spesielt å spare til alderdommen.

Investering og risiko

Å investere i finansmarkedet innebærer alltid risiko, men med kunnskap og riktige strategier kan man redusere den betydelig. Det er en generell regel når det gjelder lønnsomheten til finansielle instrumenter: jo mer risikofylte de er, jo mer belønning gir de.

Figur 2: Den "magiske" trekanten

Kilde: Kühn , Stefanie; Kühn , Markus, *Alles über Fonds, Stiftung Warentest* . 2021.

Å ha aksjer i ett selskap eller flere selskaper er risikabelt. Å ha en diversifisert portefølje som viser for eksempel den tyske DAX- indeksen eller til og med en verdensøkonomiindeks er mye mindre risikabelt. Selv når noen selskaper hvis aksjer vi har, havner i vanskeligheter, vil det være andre selskaper som presterer godt og oppveier de dårlige resultatene til førstnevnte. Det er derfor det har blitt så populært å investere i såkalte *ETF-er* (børshandlede fond) de siste årene.

ETFer er porteføljer av tusenvis eller flere aksjer som omsettes på en nasjonal eller global børs. Prinsippet om risikospredning som ligger bak *ETFer* sikrer at de sannsynligvis vil gi avkastning, spesielt når de investeres over en lengre periode, som flere år. *ETFer* er attraktive for både **Vilma** og **Maria** , spesielt hvis de er interessert i å spare ekstra penger til ens pensjon eller barnas fremtidige utdanning.

Bærekraftig investering

I mellomtiden finnes det *ETFer* som vurderer bærekraftskriterier og inkluderer bare selskaper som bryr seg om miljøet og arbeidernes rettigheter. Men som Thomas Kehl påpeker, er slike *ETFer* mindre diversifiserte enn vanlige *ETFer* , noe som øker risikoen. Ikke desto mindre er investering i slike selskaper en god måte å støtte sosiale og grønne selskaper som sannsynligvis også vil bli belønnet med sin orientering av forbrukerne. I møte med det nåværende presset for bærekraft, kan slike selskaper prestere bedre enn sine ikke-sosiale konkurrenter, spesielt hvis sistnevnte blir straffet av strengere miljømessige og sosiale reguleringer.

Robo-rådgivere

Investering har blitt enklere i den digitale tidsalderen, og det gir flere alternativer nå. Nettmeglere, mobilhandel eller robo - rådgivere – kunstig intelligens-baserte investeringsrådgivere – gjør det enklere å starte et aksjedefot, begynne å investere med lave summer og automatisk plukke aksjer i henhold til anbefalinger gjort av kunstig intelligens. Det er et alternativ for både **Vilma** og **Maria** å sette seg inn i mobilinvestering og samle økonomisk erfaring og kunnskap.

Det tyske finansmagasinet *Finanztip* anbefaler å investere autonomt, da det er det minst kostbare alternativet som tvinger en til å ta ansvar for sin økonomi og risikopreferanser. Journalister fra *Finanztip* innrømmer imidlertid at robo-rådgivere kan hjelpe en med å finne ut ens preferanser angående risiko og porteføljesammensetning. Dessuten er robo-rådgivere et rimeligere alternativ enn bankkonsulenter. De anbefaler tre robo-rådgivere: **Quirion** , **Growney** og **Raisin Invest** , hvor man kan starte med €500 og utvikle en spareplan med regelmessige bidrag på minst €25 månedlig (**Growney**).

Investering i eiendom

Den andre populære investeringsbanen er å investere i eiendom. Det er viktig å understreke at å kjøpe en leilighet eller

et hus til seg selv ikke anses å være en investering i finansiell utdanningslitteratur. En slik eiendom vil sannsynligvis være basert på et ansvar – et lån – og forårsake enorme utgifter, som for eksempel til oppussing.

Å investere i eiendom er et alternativ for **Maria**, når hun først er ansatt og har en vanlig inntekt – det er mer sannsynlig at banker gir kreditt til personer med faste kontrakter. Men ved å velge dette alternativet kan **Maria** falle i det Robert Kiyosaki, en ekspert på finansiell utdanning, kaller middelklassefellen. Et hus genererer ulike utgifter og kan bidra til en forverring av **Marias** økonomiske tilstand dersom inntekten hennes ikke øker tilstrekkelig.

Vilmas økonomiske situasjon vil enten ikke tillate henne å ta æren og kjøpe eiendom eller, hvis hun har en stor inntekt, kan hun enten gå **Marias** vei eller investere i fast eiendom for profitt. Noen finansiell utdanningsrådgivere, som Thomas Kehl og Mona Linke, advarer om at uventede utgifter eller et sterkt regulert boligmarked hindrer profittgenerering, men generelt sett er dette et populært alternativ for investorer i mange land.

En annen form for investering som blir stadig mer populær er crowdfunding-investering i eiendom. Det er imidlertid viktig å huske på at crowdfunding-formen for investering ikke garanterer utbyggers gode intensjoner og prosjektets suksess.

Utenlandsk valuta

Å holde sparepengene sine i utenlandsk valuta er viktig for innbyggere i land med mindre stabile valutaer. Det beskytter mot inflasjon. Profesjonelle deltakere i finansmarkedet handler valutaer og spekulerer noen ganger aktivt med dem. Slike transaksjoner innebærer mye større beløp enn de som står til disposisjon for private investorer. For dem er valutaer mindre interessante (Kostolanyi 2015).

Kryptovalutaer

Investering i kryptovalutaer er en populær form for investering i dag. Investorer i kryptovalutaer roser de raske og betydelige gevinstene de tilbyr; skeptikere advarer mot risikoen for å tape penger. Den grunnleggende finansmarkedsregelen gjelder også for kryptovalutaer: det er en avveining mellom risiko og avkastning. **Vilma** eller **Maria** kan bestemme seg for å ta risiko i betraktning og investere i kryptomarkedet. Imidlertid bør de huske på at dette markedet kanskje ikke er det mest egnede for langsiktige investeringer, da fremtiden til kryptovalutaer er ukjent.

Forutsetninger om penger

Gitt tilgjengeligheten til mobil investering og et mangfold av alternativer for å investere pengene sine, hvorfor investerer ikke så mange mennesker, verken i finansmarkedet eller i eiendom? Penger er fortsatt underlagt negative kulturelle forutsetninger. Folk som er engasjert i å investere blir noen ganger oppfattet som grådige, materialistiske, drevet av private interesser og setter stabiliteten i økonomien i fare, umoralsk, juks eller kortsidet.

For enda andre ikke-investorer kan emnet investering synes å være overdrevent teknisk, matematisk og komplisert. Det er viktig å bli bevisst sine fordommer om penger før man tar de første skrittene innen investering.

Verktøy og apper

- *Din Juno* (på engelsk, kun for iPhone-brukere)
- *Finanzguru* (på tysk)
- *Moje finanse* (på polsk)

PRAKTISK OPPGAVE 9	Trenger jeg å spare eller investere?
Type aktivitet	Gruppearbeid
Målet med aktiviteten	Å styrke bevisstheten om ens skjulte forutsetninger knyttet til sparing og investering
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Evne til å observere og analysere ens fordommer om investering
Hvor mange personer er aktiviteten egnet for	Individuelt eller i grupper på minst 2
Tidsbehovet til aktiviteten	Opptil 30 min.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Små papirark, penner/blyanter, bærbart brett
Prosess	1. Finn en person blant dine bekjente som investerer i finansmarkedet. Spør en person om veien fra å ikke investere til å investere. 2. Hva er dine antagelser om penger og investering/investorer? Granske dem kritisk. Er de rasjonelle eller ikke? Hva ville være de rasjonelle grunnene til å ikke investere?

fordeler	Kunnskap om skjulte forutsetninger knyttet til sparing og investering fører til mer informerte beslutninger på dette området
----------	--

Ytterligere litteratur:

Kehl , Thomas; Linke , Mona (2022), Das einzige Buch, das Du über Finanzen lesen solltest : Der entspannte Weg zum Vermögen . Ullstein .
 Kiyosaki, Robert; Lechter , Sharon (2000), Rich Dad, Poor Dad. Warner Books.
 Kostolanyi , André (2015), Die Kunst, über das Geld nachzudenken . Ullstein .

Pensjonsordninger

Utarbeidet av Ewa Dabrowska

Ulike pensjonssystemer

Det finnes en rekke pensjonssystemer over hele Europa som gjenspeiler den historiske utviklingen av velferdsstaten og divergerende sosialpolitiske tradisjoner i ulike europeiske land. Vi kan skille ut skattefinansierte pensjoner, såkalte *fordelingspensjoner* som er en del av trygdesystemer, der dagens pensjonister betales av dagens arbeidsstyrke og kapitalmarkedsfinansierte pensjoner. Kapitalmarkedsfinansierte pensjoner støttes noen ganger av staten ved hjelp av skattereduksjonsordninger. I møte med en aldrende befolkning og endrede strukturer i arbeidsmarkedet, viser pensjonssystemene i visse land mangler som sannsynligvis vil bli tematisert i politikktutformingene i de kommende årene. Mest av alt tjener visse grupper av befolkningen ingen eller bare en minimal pensjon som ikke tillater et verdig liv.

Pensjonssystemet i Danmark

I Danmark består pensjonssystemet av tre pilarer. Den første er en sosial pensjon som utbetales til hver borger som har tilbrakt 40 år i Danmark. Den er behovsprøvd og oppjustert for befolkningsgrupper uten annen inntekt. Den andre søylen er tjenstepensjonen som dekker nesten 90 % av danske arbeidstakere. Arbeidsgiver finansierer to tredjedeler av innskudd til denne pensjonen og en tredjedel av innskudd utgjør arbeidstakeren. Det tilsvarer etterbetalt *pensjon system* i andre land. Den tredje pilaren er personlig og tilleggspensjon. Det er mulig å forhandle om høyere personlig pensjon med sin arbeidsgiver innenfor rammen av tjenstepensjonen. Videre investerer et Pensjonsfond for Ansattes Kapital en andel av pensjonene i aksjefond.

Pensjonssystemet i Norge

I Norge er det statlig pensjon, med tillegg, og tjenstepensjon. I tillegg kan nordmenn ordne med personlig pensjon som er finansiert av privat sparing. Statens pensjon finansieres av folketrygden, som er et *fordelingssystem* . Full pensjon gis til nordmenn som har jobbet 40 år, dersom de jobbet mindre, reduseres pensjonen tilsvarende. Obligatorisk tjenstepensjon ble innført i 2007 som et supplement til folkepensjonen.

Pensjonssystemet i Litauen

Pensjonen i Litauen består av den faste ytelsen som oppnås etter 31,5 års innskudd og inntektsrelatert, poengbasert del. Det litauiske statlige trygdefondet *SoDra* forvalter pensjonene. Litauen er ikke bare en del av EUs trygdekoordinering, men landet inngikk bilaterale avtaler om pensjoner med Russland, Hviterussland og Ukraina. Litauen betaler pensjoner til pensjonister som flytter permanent til Litauen fra Russland. For russere som ennå ikke har nådd pensjonsalder og flyttet til Litauen, inkluderer Litauen opptjening fra det russiske pensjonssystemet i beregningen av pensjonen i Litauen. Når det gjelder Hviterussland og Ukraina, fortsetter imidlertid disse landene å betale pensjoner til sine borgere som flytter til Litauen.

Pensjonssystemet i Polen

Polens pensjonssystem er basert på pay-as-you-go-prinsippet forvaltet av Agency of Social Insurances *ZUS* . Det kreves 25 ansettelsesår for menn og 20 ansettelsesår for kvinner for å oppnå minimal folkepensjon. Den andre – tidligere obligatoriske – kapitalmarkedsbaserte pilaren i det polske pensjonssystemet – de åpne pensjonsfondene (*OFE*) – blir oppløst. I stedet er det opprettet individuelle pensjonskontoer og individuelle pensjonsforsikringskontoer. Engangs- eller regelmessige månedlige eller årlige innbetalinger til disse kontoene er investert i kapitalmarkedet. Disse betalingene kan trekkes fra skatt. Kostnader akkumulert på disse kontoene kan arves.

Ukrainere som kommer til Polen som flyktninger har lov til å motta pensjon i Polen hvis de hadde jobbet i Polen i minst ett år. For personer født før 1949, blir årene de hadde vært ansatt i Ukraina lagt til i beregningen og en respektive pensjon utbetales av *ZUS* . For personer født etter 1949 vil pensjonsbeløpet avhenge av de polske arbeidsgiveravgiftene til *ZUS* , år arbeidet i Ukraina er ikke inkludert. Takket være en bilateral avtale mellom Polen og Ukraina, kan ukrainere motta pensjoner fra begge land, den ene for års ansettelse i Ukraina, og den andre for arbeid i Polen.

Pensjoner i EU

Siden EU oppmuntrer til arbeidsmobilitet, kan EU-borgere kreve pensjonsrettighetene sine i flere land de har jobbet i. Selv om en EU-borger hadde jobbet mindre i et bestemt land enn det er pålagt i henhold til dette landets lov å motta pensjon der, arbeidsår i andre EU-land legges sammen og borgeren kan kreve tilsvarende andel av pensjonen fra dette landet. I praksis kan imidlertid arbeidsmobilitet føre til lavere pensjoner, og det er derfor det er lurt å forsørge alderdommen ved å investere i børnsnoterte fond eller eiendom.

Pensjonssystemet i Tyskland

I Tyskland er pensjon dekket av sosialforsikring. Bidraget utgjør 18,6 % av ens bruttolønn opp til €84 600 årlig (€81 000 i østlige *delstater*). 9,3 % av lønnen betales av arbeidsgiver, og samme andel betales av arbeidstaker. For **Maria**, en gang ansatt, skjer disse bidragene automatisk. Hun tror sannsynligvis at pensjonen hennes er sikret og at den tyske staten vil betale den.

Problemer i det tyske *etterbetalte* pensjonssystemet bør nevnes. Opprinnelig var dette systemet avhengig av at et stort antall arbeidere betalte til pensjonsfondet. Imidlertid er det bare to arbeidere som finansierer én pensjonistpensjon i dag, og dette tallet vil sannsynligvis krympe. Tilsvarende avtar pensjonene den tyske staten har råd til gradvis. Den tyske regjeringen vurderer at en gjennomsnittlig pensjon i 2033 vil dekke kun 45 % av siste bruttolønn før pensjonering.

Kompensasjon for utilstrekkelig pensjon

Derfor må ansatte som **Maria** komplettere sine fremtidige pensjoner ved å investere på egen hånd i finansmarkedet eller eiendom. Det er i hennes interesse for **Maria** å vurdere hvilken sum av tilleggspensjon hun ønsker å tjene opp og handle deretter.

Pensjonsforsikringene sender jevnlig vurderinger av ansattes fremtidige folkepensjon dersom de fortsetter å betale med tilsvarende beløp som tidligere. Disse vurderingene skal tjene **Maria** til å beregne hennes personlige mål med hensyn til hennes tilleggspensjon. Det oppstår vanligvis et pensjonsgap mellom siste lønn og første pensjon. Basert på de resterende årene og vurdert avkastning på investeringen ved investering i for eksempel *ETFer*, kan hun beregne hvilket beløp hun trenger å investere i dag for å nå dette målet.

Tabell 3: Beregning av sparesatsen for å fylle pensjonsgapet

Hvordan beregne et pensjonsgap? (Polen)	
Alder du går på pensjon	60
Forventet levealder (gjennomsnitt for kvinner i Polen)	80
Varigheten av pensjonsperioden din	20
Pensjonsgap (eksempel)	€400
Nødvendig kapitalinntekt	€80 000

Beregning av nødvendig sparerate	
Din alder	30
År til pensjonen begynner	30
Forventet utbytte	5 % per år
Din månedlige sparerate	€122,12

Folk kan beregne den månedlige sparesatsen som gjør dem i stand til å nå sine økonomiske mål med kalkulatorer for sammensatt rente som er tilgjengelig på Internett, for eksempel her:

- <https://www.finanz-tools.de/zinseszinsrechner>
- <https://www.nerdwallet.com/article/banking/savings-calculator>
- <https://www.investor.gov/financial-tools-calculators/calculators/compound-interest-calculator>

Forsørge sin alderdom som selvstendig næringsdrivende

Vilma, som selvstendig næringsdrivende, må betale pensjonsinnskuddene selv. Mange selvstendig næringsdrivende betaler dem ikke og må spare til alderdommen på ulike måter. Hvis hun ikke er en del av betal-etter-du-gå-systemet eller bruker det på en begrenset måte, vil **Vilma** må investere mye mer for å få samme pensjon som **Maria** ville oppnådd.

Kvinnerns pensjoner

Både **Vilma** og **Maria** bør prøve å utfylle folkepensjonen, spesielt hvis de følger det tradisjonelle kvinnelige mønsteret med å delta på arbeidsmarkedet – å ha pauser i arbeidslivet på grunn av omsorgsforpliktelser og jobbe overveiende deltid. I dette tilfellet vil trolig ikke pensjonen deres dekke utgiftene i alderdommen. Enten de er gift, skilt eller enslig, bør kvinner anstrenge seg for å øke sin fremtidige pensjon uten å måtte stole på partnere, familie eller venner.

Statsstøtte til privat pensjon i Tyskland

Den tyske staten støtter personer som forsørger sin tilleggspensjon med en godtgjørelse på €175 per år pluss €300 (€185 for barn født før 2008) for hvert barn. I tillegg får tyske skattebetalere som har sertifiserte bankbaserte eller fondsbaserte spareordninger betydelige skattereduksjoner. Personer med høyere inntekt, enten yrkesaktive eller selvstendig næringsdrivende, er de facto begunstigede av dette programmet – Riester-pensjon (*Riester-Rente*), ettersom personer med lavere inntekt ofte ikke har nok ressurser til regelmessig å sette til side en viss andel av lønnen.

Det er forskjellige oppgaver nedenfor for å sjekke mottatt informasjon:

PRAKTISK OPPGAVE 10	Statlige og private pensjonsordninger
Type aktivitet	Gruppearbeid
Målet med aktiviteten	Å styrke kunnskapen om statlige og private pensjonsordninger
Ferdigheter som aktiviteten utvikler	Evne til å analysere risikoer ved å stole på statlig pensjon alene
Hvor mange personer er aktiviteten egnet for	Individuelt eller i grupper på minst 2
Tidsbehovet til aktiviteten	Opptil 30 min.
Andre krav til aktiviteten (plass, utstyr osv.)	Små papirark, penner/blyanter, bærbart brett
Prosess	1. Diskuter: Hvorfor er privat omsorg for alderdom et tema som bør være spesielt interessant for kvinner? 2. Diskuter: Hvorfor støtter staten personer med private spareplaner?
fordeler	Kunnskap om private pensjonsforsikringer gjør at deltakerne kan ta en respektive beslutning i praksis

Oppgave 4. Velg riktig variant.

1. Hva er et etterbetalt pensjonssystem?

A Et system der pensjonister betales av nåværende arbeidsgivere

BA-system som er finansiert av skatter

CA kapitalmarkedsbasert pensjonssystem

DA tilleggspensjonssystem

2. Hvilket land har skattebasert pensjon?

A Tyskland B Norge C Danmark D Polen

3. Hva er et pensjonsgap?

A Forskjellen mellom din private og offentlige pensjon

B Forskjellen mellom siste lønn før pensjon og faktisk pensjon

C Forskjellen mellom ønsket pensjon og faktisk pensjon

DA pensjonsbudsjettunderskudd

4. Hvorfor har kvinner vanligvis større pensjonsgap enn menn?

A De sørger ikke for alderdommen

B De jobber ofte deltid

C De har hull i arbeidshistorien

D Alt det ovennevnte

Svarnøkkel: 1. A, 2. C, 3. B, 4. D.

Oppgave 5. Merk setningene som sanne eller usanne:

1. EU-borgere som jobber i flere land kan kreve pensjonsrettighetene sine i alle land.
2. Mange stater støtter den private pensjonsinnsatsen til sine innbyggere.
3. Å investere i *ETF*er er ikke en populær måte å tjene opp privat pensjon på.

Svarnøkkel: 1. Sant, 2. Sant, 3. Usant.

Hva betyr inflasjon?

Utarbeidet av Sophia Bickhardt

Inflasjon refererer til en permanent økning i det totale prisnivået i en økonomi. Ikke bare prisene på enkeltvarer eller tjenester påvirkes, men alle priser og dermed prisnivået (gjennomsnittet av vareprisene) som helhet. Dette er en prosess med stigende priser. Folk kan kjøpe mindre og mindre for samme sum penger.

Hvordan måles inflasjonen?

En prisindeks legges til grunn. Det er forskjellige. Prisindeksen for **bruttonasjonalproduktet** (BNP) reflekterer prisutviklingen på alle varer og tjenester som inngår i et lands BNP. Prisindeksen for **levestandard** eller konsumprisindeksen gjenspeiler varene og tjenestene som brukes daglig. En såkalt varekurv ble bestemt. Den består av ca. 650 varer og tjenester (i Tyskland). Den **harmoniserte indeksen for forbrukerpriser** gjelder for EU. Dette gjenspeiler dataene til de nasjonale statistikkkontorene i eurosonen og hele EU. Dataene er sammenlignbare på grunn av den "harmoniserte metodikken".

Hva er årsakene til inflasjonen?

De er vanligvis komplekse og kontroversielle; det er ulike meninger om emnet.

Noen økonomer hevder at en utvidelse av pengemengden angående vareforsyning uunngåelig må føre til inflasjon. Dette synet avvises blant annet ved å slå fast at det allerede da burde vært en stor inflasjon de siste 20 årene. Tross alt er pengevolumet i verden mange ganger større enn verdien av verdens brutto samfunnsprodukt.

Det er bred enighet om at inflasjon kan være etterspørsels- og/eller tilbudsdrivet.

Inflasjon utløst av etterspørselssiden i en økonomi kan for eksempel oppstå når mange borgere slutter å spare og bruker penger på forbruksvarer samtidig. Eller når bedrifter investerer i store mengder og krever maskiner i retur. Eller når et lands produkter kjøpes i utlandet i bestemte mengder og produksjonen ikke kan henge med.

På samme måte kan en sterk prisøkning som påvirker alle priser utløses av tilbudssiden til en økonomi. Et eksempel er den såkalte *lønns-prispiralen* : På grunn av bedriftenes markedsmakt dominerer profittforventninger prisdannelsen (profit push inflation). Motsatt kan fagforeninger presse gjennom lønnsøkninger på grunn av sin makt (hvis noen). Dersom bedrifter ikke aksepterer å gjøre lavere fortjeneste, eller hvis de ikke kan kompensere for økte lønninger gjennom høyere produktivitet, vil de velte disse høyere kostnadene over på prisene. De reiser seg. Arbeidstakerrepresentanter forsøker på sin side å kompensere ved å heve lønningene. Og så videre.

Inflasjon fører til prisøkning

En prisøkning må ikke forveksles med inflasjon. Det påvirker bare individuelle varer eller forekommer bare i noen segmenter av en økonomi. En prisøkning kan også føre til en økning i det generelle prisnivået, siden enkeltprodukter er komponenter i mange andre produkter, som olje eller gass.

Situasjonen i 2022

For tiden øker prisene på energi (spesielt gass og olje) og mat. Siden energi er nødvendig for hele produksjonen og siden uten de (fossile) energikildene en økonomi ikke er mulig under kapitalismen, stiger mange andre priser som et resultat.

Hva er årsakene? Da Russland startet en fullskala invasjon av Ukraina i februar 2022, steg gassprisene. Dette skyldes gassmangel som følge av sanksjonene mot Russland og redusert tilførsel av olje og gass fra russiske operatører. Det reduserte tilbudet møter et liberalisert marked for eksempel i Tyskland, så det ser ut til at selv langsiktige forsyningskontrakter av gass er knyttet til børsprisen på gass. I denne situasjonen ga den tyske regjeringen et privat selskap, *Trading Hub Europe (THE)*, i oppdrag å kjøpe gass på børsene i store mengder. Denne sterke etterspørselen fra en stor kunde på vegne av myndighetene drev prisene opp kunstig. De er forvrengt. Kritikere hevder at dette kunne vært unngått dersom *THE* hadde regulert kjøp og salg av gass gjennom fremtidige kontrakter som vanlig.

I tillegg kommer det såkalte merit order-prinsippet på strømbørsen: alle leverandører tar betalt etter prisen til den dyreste produsenten. For tiden er dette gasskraftverkene. Som et resultat av dette selger mye billigere leverandører, for eksempel grønn strømleverandører, likevel sin strøm til høye priser. Ved å beregne strømprisene får de høy fortjeneste, som kan sidestilles med misligholdte inntekter (leie). De betales av forbrukerne gjennom regningene deres.

Inflasjon er derfor ikke noe som plutselig rammer et samfunn. Det kan være forårsaket av ulike utviklinger og aktiviteter fra ulike aktører. Det kan også være forårsaket av feil politiske beslutninger.

Konsekvenser av inflasjon for en økonomi

Inflasjon påvirker mennesker ulikt. Hvis inntekten deres ikke stiger minst like mye som prisene, kan de kjøpe mindre for de samme pengene. Dette rammer personer med «små lommebøker» spesielt hardt. De inkluderer arbeidsledige, familier som er rammet av barnefattigdom eller personer i aldersfattigdom. Inflasjon skader deres levebrød.

Inflasjon fører til tap for kreditorer og gevinster for debitorer. De som har investert penger eller eiendeler mister dem.

Dette er fordi det er mindre verdt når prisene stiger, men ikke når rentene stiger. I et spillbilde vinner skyldnere som har tatt opp lån. Hvis inflasjonen er høyere enn renten et lån ble tatt opp til, betaler de tilbake mindre gjeld. Dette kan også ramme staten, som dermed kan redusere sin offentlige gjeld.

Hva betyr deflasjon?

Dette viser til en omvendt utvikling. Prisene faller over lang tid og i ulike sektorer av økonomien slik at det samlede prisnivået faller. Bedrifter slutter å investere fordi de forventer at prisene vil falle ytterligere og de ikke tjener penger. På samme måte holder forbrukerne tilbake fordi de forventer at produkter og tjenester skal bli enda billigere. En resesjon truer. Men verdien av penger stiger.

Hvordan takle inflasjon?

Å takle årsakene

Det første trinnet er å ta tak i årsakene til de stadig stigende prisene. I dagens situasjon (2022) betyr dette a) å få tilgang til billig olje og gass og b) å endre prismekanismene i olje- og gassmarkedene.

Sentralbankpolitikk

Sentralbanken i et økonomisk område skal sikre et stabilt prisnivå. (Den amerikanske sentralbanken må også vurdere virkningene av pengepolitikken på arbeidsmarkedet). I «normale» tider sikter den europeiske sentralbanken mot en inflasjonsrate på nær to prosent. Dette anses som nødvendig for å muliggjøre vekst. Hvis det oppstår inflasjon, kan det øke renten. Som et resultat blir mindre kreditt tatt opp, mindre investert og mindre produsert, solgt og etterspurt. Dette kan virke dempende. Men det kan også innlede deflasjon. Denne faren foreligger dersom årsakene ikke kan avhjelpes med en slik rentepolitikk.

Tips til hver enkelt

enkeltets formuessituasjon . I tillegg kan de betraktes som kontroversielle. Enhver kan selv bestemme hvilke av forslagene som kan settes ut i livet. Og helt sikkert er valget gjort i henhold til varigheten og intensiteten av inflasjonen.

- Prøv å forstå situasjonen, gjenkjenne årsakene og vurdere mulig utvikling,
- Hvis inflasjonen forventes å fortsette på lang sikt: kjøp langsiktige forbruksvarer nå (f.eks. skrivere, PC, dyner, sykler),
- Hvis det forventes inflasjon på mellomlang sikt eller midlertidig: avstå fra å kjøpe varige forbruksvarer,

Begge strategiene er rasjonelle fra et individs synspunkt. Dersom mange opptrer på denne måten, kan dette virke kriseforsterkende.

- Hvis det er noe formue (penger, et hus, investeringsfond, pensjonsfond osv.):
 - Erverv av fast eiendom eller/og territorium, fortrinnsvis slik som også kan brukes til landbruksformål,
 - Å bli med andre for å danne kooperativer eller aktive vennekretser som støtter hverandre og dyrker maten deres,
 - Skaff deg sølv og/eller gull som verdilager, men også for å ha et byttemiddel i det ekstreme tilfellet med valutasvikt,
 - Holde kontanter for hånden, da det kan være et bankløp på grunn av flere kriser som pågår samtidig,
 - Om nødvendig, kjøp aksjer eller obligasjoner etter konsultasjon med ulike leverandører og f.eks. forbrukervernorganisasjoner; ta hensyn til etiske aspekter (ingen aksjer for krigs- og våpenindustri) samt økonomisk utvikling (fremtiden til mellomstore bedrifter).
- Lagring for kriser: Informasjon bør gis av innenriksdepartementet i hvert land. Andre råd kan finnes i en rekke Internett-kilder. Generelt:
 - Ha vannfiltre klare, lager vann (minst 2 liter per dag per person),
 - Oppbevar mat som har lang holdbarhet- f.eks mandler (protein), tørket frukt som fiken (kalsium, jern), aprikoser, tørkede erter, havregryn, ris, tørket melkepulver, bokser med fisk og kjøtt, poteter, konserverte frukt og grønnsaker, matolje, nudler, glassnudler (koketid på kun tre minutter maks.), etc.
 - Hold campingkomfyrer og patroner på lager slik at mat og varmt vann kan tilberedes uavhengig om nødvendig,
- Ikke kjøp merkevareprodukter, andre er like gode, men billigere,
- Kjøp energisparende husholdningsapparater,
- Tegn kun nødvendige forsikringer og kontrakter og si opp ved behov, for eksempel mobiltelefonkontrakter, avisabonnement, reparasjonsforsikring, forsikring for glass, briller, mobiltelefoner m.m.
- Engasjere deg politisk i en økonomisk politikk der inflasjon og deflasjon er unødvendig. Demokratiet trenger medvirkning! Innbyggernes makt er ofte større enn de ofte tror.

Referanser

Brächer , Michael / Schultz, Stefan, Deutschlands teure Gashamsterei , DER SPIEGEL, 42/2022, 14.10.2022,

<https://www.spiegel.de/wirtschaft/unternehmen/energiekrise-nachlaessigkeit-beim-gaseinkauf-soll-preise-in-die-hoehe-getrieben-haben-a-75cee149-18c9-4658-b863-b52cf4597271>

Budzinski , Oliver / Jasper, Jörg / Michler , Albrecht, F., Inflation, i: Gabler Wirtschaftslexikon ,
<https://wirtschaftslexikon.gabler.de/definition/inflation-39320/version-262731>

Den europeiske sentralbanken, inflasjonsmåling og strategigjennomgangen,
<https://www.ecb.europa.eu/home/search/review/html/inflation-measurement.en.html>

Generell databeskyttelsesforordning

Utarbeidet av Sophia Bickhardt

General Data Protection Regulation (GDPR) er en forskrift fra EU til

1. beskytte personopplysningene til fysiske personer,
2. regulerer fri flyt av personopplysninger innen EU.

Forskriften trådte i kraft 24. mai 2016 og gjelder fra 25. mai 2018. Målet er å harmonisere reglene for personopplysninger fra offentlige og private databehandlere i hele EU.

EU-kommisjonen gir generell informasjon om [databeskyttelse i EU på et tilsvarende nettsted](https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en) (https://commission.europa.eu/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en) og på alle offisielle EU-språk.

De 99 artiklene i General Data Protection Regulation finnes på [EU-kommisjonens nettsted](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?qid=1528874672298&uri=CELEX%3A32016R0679) (<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/?qid=1528874672298&uri=CELEX%3A32016R0679>) og kombinert med en oversikt på et [nettsted dedikert til GDPR](#) . Begge er tilgjengelig på alle EU-språk. Forklaringer med FAQ, en sjekkliste for datakontrollere og oppdateringer er samlet på [GDPR-nettstedet](#) .

En introduksjon på 2:55 min. er gitt av Wall Street Journal på Youtube (<https://www.youtube.com/watch?v=j6wwBqfSk-o>).

Kritikk

Det ble gitt kritikk av blant annet advokater. For eksempel sa lederen for Institutt for offentlig rett med fokus på teknologiloven og miljøvern ved Universitetet i Kassel/Tyskland, Prof. Dr. Alexander Rosnagel : «Alle moderne utfordringer for databeskyttelse, som sosiale nettverk , Big Data, søkemotorer, cloud computing, allestedsnærværende databehandling og andre teknologiapplikasjoner ignoreres av teksten til forordningen. (Rosnagel , 2016)

Dessuten inneholdt forordningen mer enn 70 åpningsklausuler, som tillot medlemsstatene å opprettholde eksisterende databeskyttelsesregler eller å vedta nye. Dette vil resultere i ulike regler i alle medlemsland. (Rosnagel , 2016)

I en ekspertuttalelse fra en professor fra november 2019 heter det at EU-forordningen inneholder mange for vage bestemmelser som ikke yter rettferdighet til målene om høyere forbrukerbeskyttelse (Rosnagel / provet , 2019).

Ifølge Wikipedia har medlemmer av Europaparlamentet kritisert sterk lobbyvirksomhet fra representanter for amerikanske myndigheter og amerikanske IT-selskaper. De ville ha fryktet strengere databeskyttelsesregler også i USA (Wikipedia, General Data Protection Regulation).

Internett-plattformen LobbyPlag.eu (<https://lobbyplag.eu/governments>) lister opp «Major Issues» om GDPR.

Referanser

EU-kommisjonen, Databeskyttelse i EU, https://ec.europa.eu/info/law/law-topic/data-protection/data-protection-eu_en (hentet 31/01/2023)

Europaparlamentet og Det europeiske råd, General Data Protection Regulation, <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?qid=1528874672298&uri=CELEX%3A32016R0679>

Datenschutz-Grundverordnung , https://de.wikipedia.org/wiki/Datenschutz-Grundverordnung#Debatte_%C3%BCber_die_DSGVO (hentet 31/01/2023)

GDPR.EU, komplett veiledning til GDPR-overholdelse, <https://gdpr.eu> (hentet 31/01/2023)

General Data Protection Regulation, https://en.wikipedia.org/wiki/General_Data_Protection_Regulation#Reception (hentet 04/05/2020)

LobbyPlag.eu, Major Issues, <https://lobbyplag.eu/governments/topics> (hentet 31/01/2023)

Rosnagel , Alexander, Studie: EU- Datenschutz- Grundverordnung verfehlt alle Ziele – Kasseler Juristen entwirren Rechtslage , 2016, <https://web.archive.org/web/20171215221322/http://www.uni-kassel.de/uni/universitaet/pressekommunikation/neues-vom-campus/meldung/article/studie-eu-datenschutz-grundverordnung-verfehlt-alle-ziele-kasseler-juristen-entwirren-rechtslag.html> (hentet 31.01.2023)

Rosnagel , Alexander / provet – Projektgruppe verfassungsverträgliche Technikgestaltung , Evaluation der Datenschutz-Grundverordnung aus Verbrauchersicht , 2019, https://www.vzbv.de/sites/default/files/downloads/2019/12/04/19-11-26_gutachten_evaluation_dsgvo.pdf (retrierte))

Wall Street Journal, GDPR: Hva er det og hvordan kan det påvirke deg? <https://www.youtube.com/watch?v=j6wwBqfSk-o>

Ordbok med vilkår

1. Årsrenten er renten for et helt år .
2. Den **årlige prosentsatsen** er den årlige kostnaden for lånet, inkludert gebyrer.
3. Sjekken **/giroen/transaksjonen/påkravsinnskuddet/brukskontoen** er en innskuddskonto i bank som tillater kontantuttak, overføringer og innskudd. Den er tilgjengelig på forespørsel, dvs. den er veldig flytende.
4. Barnetrygden eller **barnetrygden** er en utbetaling fra staten til foreldre eller foresatte til barn . I noen land endres størrelsen på barnetrygden med ens inntekt eller med antall barn.
5. **Konkurransen** er betingelsen for å strebe etter å være mer vellykket enn andre eller å vinne noe ved å beseire andre.
6. **Rentesammensetning** er renten på et lån beregnet både på den opprinnelig lånte summen og den akkumulerte renten fra de foregående periodene eller renten du tjener på renten ved bruk på sparing.
7. Selskapsinntektsskatten er skatten på skattepliktig inntekt eller formue i selskaper .
8. Kredittscoring er en statistisk analyse utført av en bank eller en annen finansinstitusjon for å avgjøre om en person eller et selskap som søker om lån er kredittverdig . Personopplysninger, data knyttet til ens yrke, boområde, bruk av bank, kredittkort og forsikring inngår i en slik analyse. I noen land er en spesialisert institusjon ansvarlig for å samle inn data knyttet til forbrukernes gjeldsattferd.
9. **Kredittverdighet** er i hvilken grad en långiver avgjør om man er verdig til å få et nytt lån. Tilbakebetalingshistorikk og kredittscore vurderes i denne prosessen.
10. **Kryptovaluta** er en digital valuta som ikke er avhengig av banker og sentrale myndigheter for å verifisere transaksjoner men er desentralisert og kryptert, dvs. sikret med kryptografi/avansert koding. Kryptovalutaer kan oppnås for arbeid utført på en blokkjede, utvunnet eller kjøpt fra kryptovalutabørser. Den første kryptovalutaen var Bitcoin – grunnlagt i 2009. Bitcoin er fortsatt en populær kryptovaluta som for det meste brukes til investering og handel, noen ganger til valutaveksling. Det er dermed mer en ressurs enn det er en valuta.
11. DAX (står for **Deutscher Aktienindex**) er den største tyske aksjeindeksen. Den måler utviklingen til de 40 største og mest likvide selskapene på den tyske børsen.
12. Dobbeltbeskatningsavtalene regulerer skatterettighetene til land, som skattytere pendler mellom eller hvor de driver virksomhet . Når det er konkurrerende skatteinntektskrav, spesifiserer en dobbeltbeskatningsavtale hvilket land som har lov til å skattlegge og ikke, for å unngå dobbeltbeskatning.
13. Effektiv **rente / effektiv rente / årlig ekvivalentrente** er den faktiske prosentsatsen du skylder i renter på et lån
14. **Effektivitet** er kvaliteten på å oppnå størst mulig mengde arbeid eller fortjeneste ved å bruke så lite innsats, energi, penger eller andre ressurser som mulig.
15. Beredskapsfondet er ens penger ment til å dekke utgifter knyttet **til** reparasjon av utstyr, oppussing av leiligheter, utgifter knyttet til ens eller familiemedlemmers sykdom eller lignende.
16. Et **børshandlet fond (ETF)** er et investeringsfond som omsettes på børser. Vanligvis dupliserer en ETF verdien av børsindekser, for eksempel den amerikanske amerikanske S&P 500 eller den tyske DAX-indeksen. En slik indeks inneholder bedrifter med høy ytelse som oppfyller visse prestasjonskriterier. Siden *ETF-er* diversifiserer risiko over et stort antall selskaper, har de relativt lav risiko i forhold til aksjeandeler.
17. Avgiften er en indirekte skatt, en avgift som pålegges produserte varer som ble produsert i innlandet . Typiske særavgifter er avgifter på drivstoff, alkohol og tobakk.
18. De **innteksrelaterte utgiftene** er alle kostnader som påløper ved å følge en faglig vei, som transportkostnader, utgifter til utdanning, kontor, arbeidsklær, forretningsrelaterte reiser og annet.
19. Inntektsskatten er en skatt som pålegges enkeltpersoner eller bedrifter i forhold til deres inntekt eller fortjeneste . Inntektsskatt er et produkt av en skattesats og den skattepliktige inntekten.
20. Arveskatten er en skatt som pålegges av noen stater på eiendom og penger anskaffet ved gave **eller** arv
21. Avdragslånet gis når man bestemmer seg for å kjøpe et produkt, for eksempel en vaskemaskin, og betale for det på avdrag .
22. Rentene er en betaling som skyldneren skylder långiveren for å gi ham/henne et lån . Långiveren pådrar seg en risiko ved å låne ut og renter er en belønning han eller hun får for å pådra seg denne risikoen. Renten er en prosentandel av det totale lånebeløpet som skal betales tilbake til banken sammen med lånet.
23. Grunnverdiavgiften eller **grunnskatten** ilegges av kommunen av markedsverdien av grunn uavhengig av hva som ligger på den .
24. Den **lokale bedriftsskatten** innkreves av den lokale byen eller tettstedet og er en skatt på maskiner og verktøy, dvs. næringsmateriell løssøre.

25. Lotteri- og pengespillavgiften er en skatt som betales av selskaper som har konsesjon for organisering av lotteri og pengespill, som videospill, rulett, kort- og terningspill, bingo og andre.
26. Et **boliglån** er et lån beregnet på å finansiere kjøp av hus eller leilighet.
27. Tjenestepensjonen er en lønnsbasert pensjon som finansieres dels av arbeidsgiver og dels av arbeidstaker .
28. Kassekreditten er et de facto lån som gis til eieren av en banks konto når man overtrekker kontoen sin . Ved åpning av konto avgjør banken og kunden om kunden ønsker å benytte kassekreditten og om hans eller hennes økonomiske situasjon tillater det. Senere kan denne avgjørelsen endres til oppdragsgivers krav.
29. Fordelingspensjonen er et trygdesystem, der dagens pensjonister betales av dagens arbeidsstyrke .
30. Pensjonskassen er et fond som akkumuleres fra innskudd fra arbeidsgivere og arbeidstakere, og som **det** utbetales pensjon fra.
31. Pensjonsgapet er gapet som oppstår mellom ens siste lønn og ens første pensjon . I mange land er pensjonen mye mindre enn lønnen den ansatte pleide å tjene.
32. Personskatten er en skatt som legges på nettoinntekt og kapitalgevinst til individuelle skattytere .
33. Den **personlige eiendomsskatten** er en skatt på løsøre, som biler, maskiner, møbler mv.
34. **Privat/personlig insolvens** betyr at man ikke klarer å betale sin gjeld. Det inngås da en personlig insolvensavtale med ens kreditor.
35. Den **progressive skatten** er en skatt der skattesatsen endres progressivt, dvs. øker for grupper med høyere inntekt.
36. Eiendomsskatten er en årlig skatt en eier av eiendom må betale på markedsverdien av den . Virkelig markedsverdi av en eiendom multipliseres med en prosentsats fastsatt av kommunen der eiendommen ligger.
37. Realrenten fremkommer når den årlige inflasjonen trekkes fra **den** nominelle renten.
38. Avkastningen /**finansiell avkastning** er pengene tjent på investeringen etter en viss periode.
39. Riester - **pensjonen** er en komplementær kapitalbasert pensjon som er tilgjengelig for mottakere av tysk statspensjon. Den ble introdusert i 2002 og oppkalt etter Walter Riester , tidligere arbeids- og sosialminister. Staten subsidierer denne ekstra private alderspensjonen – Riester- pensjonen – med skattefradrag avhengig av om personen/familien har barn og hvor mange av dem (€175 som grunnfradrag, €300 som tilleggsfradrag per barn). I tillegg teller kapitalinnskudd på inntil € 2 100 per år som spesielle utgifter i selvangivelsen.
40. Risikoen er **den** kvantifiserbare sjansen for at noe negativt skjer.
41. R **obo-rådgiverne** er kunstig intelligens-baserte investeringsrådgivere.
42. Rettsstaten refererer til et system eller en situasjon der vilkårlig maktutøvelse er begrenset og alle borgere og institusjoner er ansvarlige for de samme lovene .
43. Sosialforsikring er en form for forsikring mot **økonomisk** risiko gitt av staten. Det inkluderer elementer som helseforsikring, pensjons- og omsorgsforsikring, arbeidsledighetsforsikring og andre. Enkeltpersoners krav i det øyeblikk de står overfor økonomisk risiko i form av arbeidsledighet eller uførhet vil være avhengig av deres bidrag til trygdekassen.
44. Skatteklassen er en av seks kategorier som tyske skattytere er delt inn i, avhengig av sivilstand, ektefelles inntekt, antall barn og om de har en eller flere inntektskilder .
45. Skatteskalaene er grunnlaget for å beregne den nøyaktige skatten arbeidstakere må betale **av** inntekten.
46. Merverdiavgiften (**MVA**) er en indirekte skatt på varer og tjenester som pålegges i hvert ledd av produksjon, distribusjon eller salg til forbrukeren.
47. Fribeløpet er et inntektsnivå opp til det ikke skal ilegges skatt . Et skattefribeløp eller skattefradrag gis for å sikre skattebetalernes underhold eller for å nå noen politiske mål, som å forbedre demografien, få innbyggerne til å bruke eller spare mer, etc.
48. Skattesatsen er en prosentandel som en individuell skattyter eller et selskap beskattes med .
49. En **finansinstitusjon** er et selskap som leverer finansielle tjenester. En finansinstitusjon eksisterer for å tilby et bredt utvalg av innskudds-, utlåns- og investeringsprodukter til enkeltpersoner, bedrifter eller begge deler.
50. **Selvstendig næringsdrivende** er tilstanden å jobbe for seg selv som frilans eller eier av en bedrift i stedet for for en arbeidsgiver.

#FLIGHT

Financial Literacy for Investment, Growth,
Help and Teamwork

Du finner mer informasjon om prosjektet på
<https://flight-women.eu/>

Co-funded by
the European Union

Europakommisjonens støtte til produksjonen av denne publikasjonen innebærer ikke en godkjenning av innholdet, som kun gjenspeiler forfatterens synspunkter, og Kommisjonen kan ikke holdes ansvarlig for eventuell bruk av informasjonen i publikasjonen.

ReVideredistribusjon av dette verket og dets innhold som OER er OER er tillatt. Vennligst siter som følger: "Financial Literacy for Investment, Growth, Help and Teamwork" av #FLIGHT-prosjektteamet, CC BY-SA 4.0.
Mer informasjon på <https://flight-women.eu/>